

ცაგერის მუნიციპალიტეტის ხედვისა და საშუალოვადიანი პრიორიტეტების დოკუმენტი

2020 წელი

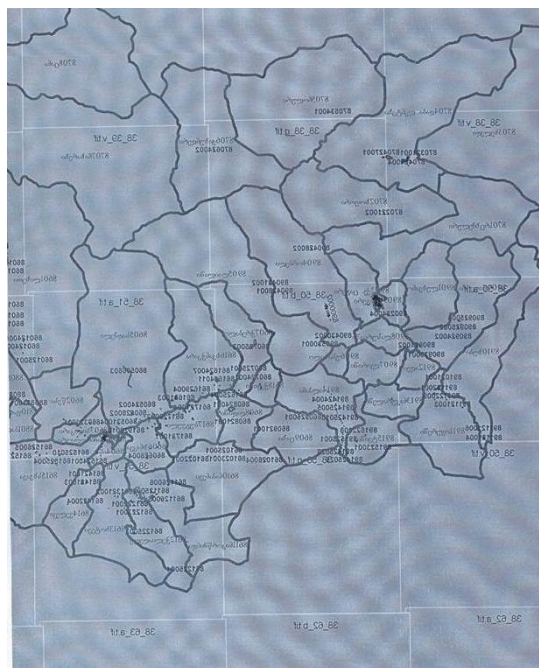
შინაარსი

1. ზოგადი საპასპორტო მონაცემები.....	2
2. მუნიციპალიტეტისეკონომიკა	4
2.1 სოფლის მეურნეობა.....	5
2.2 მრეწველობა და გადამამუშავებელი მეურნეობა.....	11
2.3 ტურიზმი და მომსახურების სფერო.....	12
3. მუნიციპალიტეტისინფრასტრუქტურა.....	13
3.1 სატრანსპორტო და კომუნალური ინფრასტრუქტურა.....	13
3.2. ტურისტულიდაგასართობინფრასტრუქტურა.....	17
4. ჯანდაცვადასოციალურიმდგომარეობა.....	17
4.1 ჯანდაცვის მომსახურეობის ხელმისაწვდომობა.....	18
4.2. სოციალურიმომსახურეობა.....	19
5. განათლება, კულტურადასპორტი	Error! Bookmark not defined.
5.1 განათლებაზეხელმისაწვდომობისმდგომარეობა	Error! Bookmark not defined.
5.2 კულტურისა და სპორტის სერვისები	Error! Bookmark not defined.
6. გარემოსდაცვა	21
7.ხელისუფლება.....	23
8. SWOT ანალიზი.....	24
9. მუნიციპალიტეტისხედვადამისია.....	29
10. მუნიციპალიტეტისსაშუალოვადიანიპრიორიტეტები	31
დანართები.....	36

1. ზოგადი საპასპორტო მონაცემები

გეოგრაფიული მდებარეობა

ცაგერის მუნიციპალიტეტი მდებარეობს რაჭა-ლეჩხუმის და ქვემო სვანეთის სამხრეთ-აღმოსავლეთ ნაწილში. ჩრდილოეთიდან მას ესაზღვრება ლენტეხის მუნიციპალიტეტი, დასვლეთიდან - მარტვილის მუნიციპალიტეტი, სამხრეთით - წყალტუბოსა და ხონის მუნიციპალიტეტები, აღმოსავლეთით - ამბროლაურის მუნიციპალიტეტი. მუნიციპალიტეტის ფართობია 755,4 კმ². მუნიციპალიტეტის სიმაღლე ზღვის დონიდან საშუალოდ 540 მ-ია. მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციული ცენტრია ქ. ცაგერი. ადმინისტრაციული ცენტრის დაშორება დედაქალაქთან 325 კმ-ია.

მუნიციპალიტეტში არ არის რკინიგზა. უახლოეს სა რკინიგზო სადგურთან (ქ. წყალტუბო) დაშორება შეადგენს 55კმ-ს, მუნიციპალიტეტს სახელმწიფო საზღვრებთან შეხება არ აქვს.

ცაგერის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არის 19 ტერიტორიული ერთეული (იხ.დანართი 1.), რომელშიც შედის ქ. ცაგერი და 58 სასოფლო ტიპის დასახლება. ცაგერის მუნიციპალიტეტში შემავალ ყველა დასახლებას აქვს მაღალმთიანი სოფლის სტატუსი.

ბუნებრივ-კლიმატური პირობები

ცაგერის მუნიციპალიტეტის კლიმატი ნოტიოა, ჰაერის საშუალო წლიური ტემპერატურაა 15C0, შესაძლებელი მაქსიმუმია – 40C0, მინიმუმი 12 C0. ნალექების რაოდენობა წელიწადში საშუალოდ 1,020 მმ-ია. მუნიციპალიტეტის მთელი ტერიტორია მიეკუთვნება მთიან ზონას და ხასიათდება რთული ლანდშაფტურ-კლიმატური პირობებით, რის გამოც იგი არათანაბრადაა ათვისებული. დასახლებული პუნქტები ძირითადად განლაგებულია მდინარეთა ხეობებში.

წიაღისეული და სხვა ბუნებრივი რესურსები

ცაგერის მუნიციპალიტეტი მდიდარია ბუნებრივი რესურსებით და წიაღისეულით. მდ. ჯონოულის და მდ. ლაჯანურის ხეობები შეიძლება გამოყენებული იქნას სამონადირეო ტურიზმის, მეთევზეობის, ცხენოსნობის და ნადირობის თვალსაზრისით. მდ. ჯონოულის აუზის ფართობი შეადგენს 114 კმ²-ს, მდინარეში არის თევზი (კალმახი) და არის შესაძლებლობა მოეწყოს მეთევზეობის ფერმული მეურნეობები. მდ. ლაჯანურის ხეობის ფართობი შეადგენს 295 კმ²-ს.

ცაგერის მუნიციპალიტეტში სოფ. დოღურაშში (გაბრო-დიაბაზი)შესწავლილი და მომზადებულია საექსპლოატაციოდ, მოსაპირკეთებელი ქვის მარაგი 1მლნ. კუბია, ლიცენზია გაცემულია, მაგრამ მოპოვება არ დაწყებულა. აგრეთვე, სოფ. ოყურეში არის

2,5 მილიონი კუბური მეტრი დიაბაზოვის პორფირატის მარაგი. სოფ.მახურასთან ტუფობრეჭიის დაზვერილი საბადო. საკმაოდ ახლოსაა ბარიტის საბადო, მუნიციპალიტეტში მოიპოვება სამშენებლო ინერტული მასალები (ქვა-ღორღი, სამშენებლო კირქვები), მცირე რაოდენობითაა სპილენძი, თუთია,

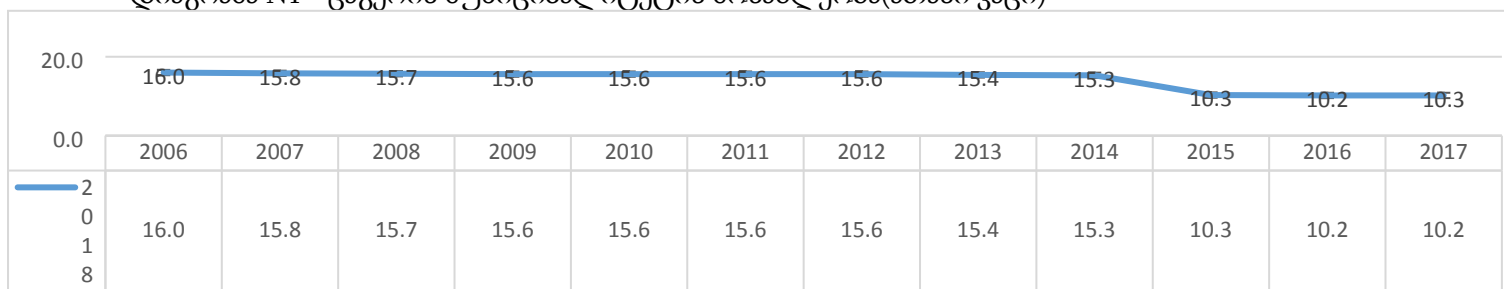
ამ ეტაპისათვის რაიონში ძირითადად მიმდინარეობს ინერტული მასალების (ქვა-ღორღი) მოპოვება -გადამუშავება. მოპოვებული ქვა ღორღი იმტვრევა, მუშავდება და გამოიყენება გზების ასფალტირებისა და სამშენებლო ბლოკების ჩამოსასხმელად. რაც შეეხება დიაბაზოვის პორფირატისა და გაბრო-დიაბაზის საბადოებს აქ მოპოვებული ქვა ადვილად იხერხება, პრიალდება და წარმოადგენს მაღალი ხარისხის მოსაპირკეთებელ მასალას მშენებლობისთვის.

დემოგრაფია

ცაგერის მუნიციპალიტეტში მძიმე დემოგრაფიული ვითარებაა, დღეის მდგომარეობით მაღალია სიკვდილიანობის მაჩვენებელი და დაბალია შობადობა. მნიშვნელოვნად გაზრდილია შიდა და გარე მიგრაციის დონე, რაც გამოწვეულია უმუშევრობის მაღალი დონით, რთული საყოფაცხოვრებო პირობებით, გახშირებული სტიქიური მოვლენებით (მეწყერი, წყალდიდობა), წარმოებული სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გასაღების ბაზრის არქონით. შიდა მიგრაციის მთავარი ხელშემწყობი ფაქტორია სოფლებიდან ქალაქისაკენ საგანმანათლებლო მოტივით ახალგაზრდების გადაადგილება და სამუშაო ადგილების არარსებობის გამო მისი მუნიციპალიტეტის საზღვრებს გარეთ ძიება. გარდა ამისა, მუნიციპალიტეტში ადგილი აქვს მოსახლეობის საზღვარგარეთ გადინებას სამუშაო ადგილების ძიების მიზნით.

2019 წლის მონაცემებით ცაგერის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა შეადგენს 10 094 ადამიანს (იხ. მოსახლეობის განაწილება სქესობრივ ჭრილში - დანართი 2). აქედან ქალაქად ცხოვრობს 1270, ხოლო სოფლად 8824 ადამიანი.

დიაგრამა N1 - ცაგერის მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა(ათასი კაცი)

				ზემოთ
ცაგერი	2017	398	912	5256
ცაგერი	2018	352	992	5243
ცაგერი	2019	267	781	5397
				3742
				3653
				3649

2019 წლის მონაცემებით 2015 წელთან შედარებით შრომითი რესურსების რაოდენობა მუნიციპალიტეტში კვლავ ხასიათდება კლების ტენდენციით, რაც გამოწვეულია კომპლექსურად რამდენიმე ფაქტორით: სიკვდილიანობის მაღალი მაჩვენებლით, შრომითი რესურსის გაზრდილი მიგრაციით. შედარებით სტაბილურობით ხასიათდება საბიუჯეტო სისტემაში დასაქმებულთა რიცხვი, სადაც 2019 წლის მონაცემებით შეინიშნება ზრდა დაახლოებით 27%-ით (დიაგრამა N3).

ცხრილი N2 - დასაქმების მაჩვენებელი საჯარო და კერძო სექტორში 2017-2019წლების მიხედვით.

მუნიციპალიტეტი	წელი	საჯარო სექტორი	კერძო
ცაგერი	2017	2003	4280
ცაგერი	2018	1850	4200
ცაგერი	2019	1900	3457

დასაქმების ხელშეწყობისათვის ძირითადი მასტიმულირებელი ფაქტორი უნდა გახდეს მთის კანონი, რომელიც მნიშვნელოვან შეღავათებს აწესებს ცაგერის მუნიციპალიტეტში მოქმედი საწარმოებისათვის, რაც მომავალში ხელს შეუწყობს კერძო სექტორის განვითარებას. ცაგერის მუნიციპალიტეტში ყველა ადმინისტრაციულ ერთეულს აქვს მაღალმთიანის სტატუსი მინიჭებული.

2. მუნიციპალიტეტის ეკონომიკა

ცაგერის მუნიციპალიტეტის ეკონომიკური განვითარება ტრადიციულად დამოკიდებული იყო და არის სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოებასა და განვითარებაზე. რაიონში მოქმედებდა 4 ყურძნის გადამამუშავებელი ქარხანა, სასურსათო კომბინატი, სადაც წლიურად ხდებოდა 4-5 ათასი ტონა თესლეული და კურკოვანი ხილის გადამამუშავება, მზადდებოდა ნახევარფაბრიკატები, წვენების და ექსტრაქტების სახით. ფართოდ იყო წარმოდგენილი მეცხოველეობა, მარცვლეული კულტურების პროდუქციის წარმოება.

მუნიციპალიტეტის ეკონომიკის განვითარებაზე დადებით და მასტიმულირებელ გავლენას ახდენდა რამდენიმე ათეული მცირე და საშუალო სიმძლავრის სამრეწველო მოპოვებითი გადამამუშავებელი საწარმოები.

უკანასკნელი სამი ათწლეულის მანძილზე ფუნქციონირება შეწყვიტა ოთხივე ყურძნის გადამამუშავებელმა ქარხანამ, გაუქმდა სასურსათო კომბინატი, მწყობრიდან გამოვიდა თითქმის ყველა სამრეწველო ობიექტი, კერძოდ ადგილმრეწველობის კომბინატი, ხისა და ქვის სახერხი საამქროები, ნულზე დავიდა აბრეშუმის წარმოება. ყველა ამ ობიექტებში იმ პერიოდისათვის დასაქმებული იყო 730 კაცი.

მუნიციპალიტეტის ეკონომიკის განვითარება მომავალშიც უნდა იქნას ორიენტირებული ძირითადად სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის წარმოების გაზრდასა და

გადამუშავებაზე, ამისათვის იდგმება პირველი ნაბიჯები. სოფ.დოღურაში გაიხსნა და მოქმედებს ყურძნის გადამამუშავებელი მინი საწარმო, მუნიციპალიტეტის სხვადასხვა სოფელში გაიხსნა 24-საოჯახო მარანი. სოფ.წიფერში მოეწყო თანამედროვე სტანდარტების დონეზე აღჭურვილი ცხოველთა სასაკლაო. უკვე ორი წელია მუნიციპალიტეტში მიმდინარეობს ველური ხილის დამზადება. გაიზარდა თაფლის წარმოება.

მუნიციპალიტეტის ეკონომიკის განვითარებისათვის სამომავლოდ აუცილებელია აშენდეს ორი ყურძნის გადამამუშავებელი ქარხანა, ხილისა და კენკრის მიღებისა და გადამამუშავებელი საწარმო, უნდა განვითარდეს ხე-ტყის, ბუნებრივი რესურსების გადამამუშავებელი საწარმოები.

ცაგერის მუნიციპალიტეტში 2019 წლის მონაცემებით მთლიანი შიგა პროდუქტი შეადგენს 25,5 მილიონ ლარს. მუნიციპალიტეტის მშპ-ის 13%-მდე შეადგენს საამშენებლო სამუშაოები, 4%-ს შეადგენს სამთო-მოპოვებითი და გადამამუშავებელი მრეწველობა, ხოლო ვაჭრობა და მომსახურეობა - 29%-ს. დანარჩენი 54% პროცენტი მოდის სოფლის მეურნეობის პროდუქციის წარმოებაზე და სხვა სექტორებზე.

აღნიშნული მონაცემები წარმოადგენს 2019 წლის ნოემბრის მაჩვენებლებს, სავარაუდოდ მონაცემებმა წლის ბოლოსათვის შეიძლება განიცადოს გარკვეული ცვლილება.

2.1 სოფლის მეურნეობა

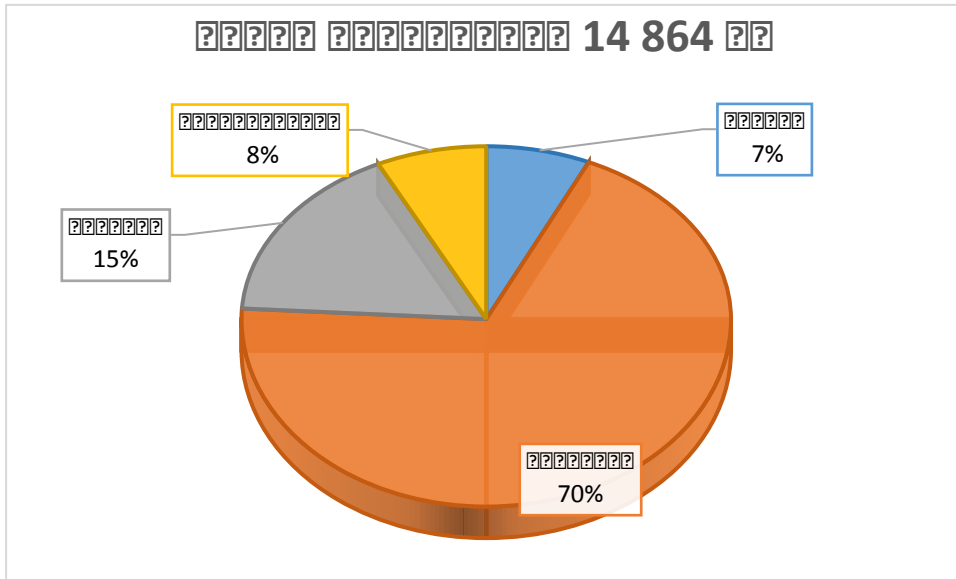
მუნიციპალიტეტში სოფლის მეურნეობის ძირითადი მაპროფილებელი პროდუქტებია: ყურძენი, ხილი (კურკოვანი და თესლოვანი), მარცვლეული კულტურები (სიმინდი, ლობიო), თაფლი, ხორცი, რძე. მცირე რაოდენობითაა ბოსტნეული კულტურები ,კომბოსტო,ჭარხალი, სტაფილო,,კიტრი,პამიდორი,კარტოფილი.

სასოფლო-სამეურნეო სავარგულების მოცულობა სახეობის მიხედვით სულ 14,864 ჰა-ს შეადგენს; მათ შორის:

- სახნავი-2100 ჰა;
- მრავალწლიანი ნარგავები -1,120ჰა;
- სათიბი -1,060ჰა;
- საძოვრები -9973 ჰა.

დიაგრამა 2.მიწის გამოყენების განაწილება დანიშნულების მიხედვით

მემცენარეობის პრიორიტეტული მიმართულებაა მევენახეობა, სადაც ყველა ყურძნის ჯიშის მოსავალმა 2019 წელს შეადგინა 2163 ტონა, აქედან ცოლიკაური - 1402 ტონა 424 ჰა-ზე, ოჯალეში - 200 ტონა, უსახელაური - 55ტონა, ალექსანდროული - 7 ტონა და სხვა ჯიში -50ტონა.

ერთწლიან კულტურებში ძირითადი ადგილი უკავია სიმინდისა და ლობიოს წარმოებას, რისი მოსავლიანობაც წლებანდელი მდგომარეობით დაბალია, რაც გამოწვეულია კლიმატური პირობებით. 372,5 ჰა-ზე სიმინდის მოსავლიანობამ შეადგინა 1.8 ტონა, ხოლო 372,5 ჰა-ზე ლობიოს მოსავლიანობამ - 0.7 ტონა. კარტოფილის მოსავლიანობამ 1,5 ჰა-ზე შეადგინა 8 ტ, გოგრის მოსავლიანობამ 16, 7 ჰა-ზე 45 ტ, პომიდორის მოსავლიანობამ 60 ჰა-ზე შეადგინა 300 ტ, კიტრის მოსავლიანობამ 15, ჰა -ზე 120 ტ. სხვა დანარჩენი ბოსტნეულის მოსავლიანობამ 40 ჰა-ზე შეადგინა 150 ტ.

მუნიციპალიტეტში არ მოქმედებს მსხვილი ფერმერული მეურნეობები, ასევე, მწირია ფერმერთა კოოპერატივები ან/და სხვა სახის გაერთიანებები. ფერმერთა შორის ინოვაციური სასოფლო-სამეურნეო წარმოების ტექნოლოგიების შესახებ ცოდნის დონე ძალზე დაბალია. აგერთვე, საჭიროა სოფლის მეურნეობაში ახალი ტექნოლოგიების დანერგვის ხელშეწყობა, სახეზეა სოფლის მეურნეობის სპეციალისტთა (აგრონომები,ვეტერინარები) მწვავე ნაკლებობა.

მეცხოველეობა. როგორც დიაგრამა №2 აჩვენებს სათიბი და სამოვარი ფართობების ერთობლივი რაოდენობა მთლიანი ფართობის 76%-ს შეადგენს, ამასთან ერთად, სახნავი ფართობებიდან (2 341 ჰა) მიღებული ჩალა და სხვა საკვები, ხაზს უსვამს მუნიციპალიტეტში მეცხოველეობის განვითარებისათვის სერიოზული ბაზის არსებობაზე. ეს ფართობი სრულიად საკმარისია რომ გამოიკვებოს 10-12 ათასი სული მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვი. 2019 წლისათვის მუნიციპალიტეტში იყო 6500 მდე მსხვილფეხა პირუტყვი და 500-მდე თხა/ცხვარი, რაც არსებული რესურსების დაახლოებით 50%-ს ითვისებს. მეცხოველეობის განვითარებას ხელს უშლის არასელექციური პირუტყვი და ვეტერინარული მომსახურეობის დაბალი დონე, ასევე

პრობლემატურია მეცხოველეობის პროდუქტების გადამუშავება, რძის პროდუქტების გადამუშავება უმთავრესად კუსტარულად ხდება და რეალიზდება ქ. ქუთაისის აგრარულ ბაზარში. მუნიციპალიტეტში მოქმედებს 10-12 მსხვილი ფერმერული მეურნეობება, რომლებიც ფლობენ 20 -დან -25 -მდე სულ ფურს. ასევე შეღავათიანი აგროტექნიკის გამოყენებით შეიქმნა მსხვილფეხა რქოსანი პირუტყვის ფერმა,მეხორცული მიმართულებით.

უნდა აღინიშნოს, რომ უკანასკნელ პერიოდში ამ მხრივ,იგრძნობა მნიშვნელოვანი პროგრესი. სოფ.ლასურიაში შეიქმნა კოოპერეატივი „ჭრელა“, რომელიც მეცხოველეობის მიმართულებით მუშაობს და დღეისათვის ყავთ 218 სული ფური. კოოპერეატივი აშენებს რძის მიმღებ გადამამუშავებელ საწარმოს სადაც კერძო ფერმერებისაგან ჩაიბარებენ რძეს. ასევე სოფ.გვესოში შეიქმნა „გვესოს ფერმა“ რომელიც მუშაობს მეთხევობის განვითარებით. აქვე შენდება თხის რძის გადამამუშავებელი საწარმო რომელიც ხორციელდება სასოფლო სამეურნეო კოოპერეატივების განვითარების სააგენტოს პროგრამით.

მევენახეობა. ცაგერის მუნიციპალიტეტში მევენახეობა ერთ-ერთი წამყვანი დარგია. ვაზი გაშენებულია 592 ჰა-ზე (განაშენიანება დაგეგმილია 13 ჰა-ზე). მოსავლის საერთო მოცულობა შეადგენს 1700 ტონას, მათ შორის; „უსახელოური“ - 50 ტონა (მომავალში 150 ტ-მდე), „ოჯალეში“ -200 ტონა, „ცოლიკაური“ - 1400 ტ. სხვა ჯიშები - 50ტ. აღსანიშნავია, რომ სამოცზე მეტი ვაზის ჯიშია დამოწმებული. ამდენად, მევენახეობის თვალსაზრისით მუნიციპალიტეტი საქართველოს ერთ-ერთ თვალსაჩინო კუთხეს წარმოადგენს. ლეჩხუმში დამოწმებული უნიკალური ჯიშების გადარჩენის მიზნით სოფ.აღვში სოფლის მეურნეობის სამინისტროს ინიციატივით შეიქმნა 0,6 ჰ-ზე სადემონსტრაციო ვენახის ნაკვეთი სადაც გაშენებულია 22-ჯიშის ვაზის ნერგი.

დღეისათვის ცაგერში ვაზის ჯიშთა შორის ყველაზე მეტად გავრცელებულია ცოლიკაური, ოჯალეში, უსახელოური, რისგანაც მზადდება საერთაშორისო დეგუსტაციებზე მრავალჯერ გამარჯვებული სამარკო ღვინოები: “ტვიში“, „ოჯალეში“, “უსახელოური“. აღნიშნული ჯიშები მხოლოდ მუნიციპალიტეტის მიკროკლიმატში ამჟღავნებს უნიკალურ თვისებებს.

მეხილეობა. მუნიციპალიტეტი მდიდარია სხვადასხვა ჯიშის მაღალხარისხიანი თესლოვანი და კურკოვანი ხილის მოსავლით. 1980-იან წლებში საშუალოდ მუნიციპალიტეტში იწარმოებოდა 7-8 ათასი ტონა თესლოვანი და კურკოვანი ხილი. ქ. ცაგერში მოქმედებდა ხილის გადამამუშავებელი ქარხანა, სადაც მზადდებოდა მაღალხარისხიანი, ეკოლოგიურად სუფთა წვენები, წვენის ექსტრაქტები, ჯემები, კომპოტები.

დღეისათვის ხილის მასიური ბაღები შემცირებულია და თითქმის არ გვხვდება. ხილი გამოხატულია გაბნეული ნარგავების სახით მოსახლეობის საკარმიდამო ნაკვეთებში და ყოფილი საკოლმეურნეო ბაღების ტერიტორიებზე. მიუხედავად ამისა ხილის წარმოებამ 2019 წელს შეადგინა 1755ტ. უკანასკნელ პერიოდში შეიმჩნევა მუნიციპალიტეტში

თხილის პლანტაციების ფართობების ზრდა. აღსანიშნავია, რომ 2018 წელს თხილის მოსავალმა შეადგინა 20 ტონა ხოლო კაკლის მოსავლიანობა შეადგინა 50ტ. ხურმის მოსავლიანობა-80ტ.

მეფუტკრეობა. თითქმის მთელს მუნიციპალიტეტშია განვითარებული, განსაკუთრებით ბოლო პერიოდში დაკავდა მოსახლეობა ფუტკრის მოშენებით. დღეის მდგომარეობით მოშენებულია 4,200 ოჯახი ფუტკარი (წარმოებული პროდუქცია18 ტ.), მომავალში იგეგმება 5,000 ოჯახის მოშენება, ხოლო პროდუქციის წარმოება მიაღწევს 150 ტ-ს. ამის გარანტიას იძლევა ის ფაქტი რომ ბოლო პერიოდში მუნიციპალიტეტში შეიქმნა მეფუტკრეობის მიმართულება 10 სასოფლო სამეურნეო კოოპერატივი რომლებიც ჩართული არიან სხვადასხვა სახელმწიფო პროგრამებში. მუნიციპალიტეტში წარმოებული თავლი გამორჩეულია გემური და სამკურნალო თვისებებით, რაც გამოწვეულია ხე-მცენარეებისა და ყვავილოვანი მცენარეების მრავალფეროვნებით.

მეთევზეობა. ცაგერის მუნიციპალიტეტში ჩამოედინება მდინარეები “ჯონოული“ (სიგრძე 20 კმ) და “ლაჯანური“ (სიგრძე 29 კმ.), რომლებშიც დიდი რაოდენობით კალმახიარის. ამ მდინარეების წყალი თავისი შემადგენლობით საუკეთესოა საკალმახე მეურნეობის განვითარებისათვის. მუნიციპალიტეტში გაკეთებულია და ამჟამადაც ფუნქციონირებს რამდენიმე მცირე ზომის პრიმიტიული საკალმახე მეურნეობა. აღნიშნულ საკალმახე მეურნეობებში გაზრდილი კალმახი ხასიათდება მაღალი გემოვნური თვისებებით და მოთხოვნადია ბაზარზე. დღეის მდგომარეობით ცისარტყელა კალმახის წარმოება 55 ტ-მდეა, ხოლო სხვა სახეობის თევზი (კობრი,სქელშუბლა) 20 ტ-მდე.

მუნიციპალიტეტში ტრადიციულად სამელიორაციო სისტემა ჩამოყალიბებული არ იყო და ის საჭიროებას არც წარმოადგენდა, უკანასკნელ პერიოდში კლიმატის გლობალური ცვლილების შედეგად გაჩნდა საირიგაციო სისტემის შექმნის საჭიროება განსაკუთრებით ბარის ზონაში.

ადგილობრივი თვითმმართველობის როლი საკმაოდ მნიშვნელოვანია მუნიციპალიტეტის სოფლის მეურნეობის განვითარების პროცესში. განსაკუთრებით მიწების რეგისტრაციის კუთხით, სასოფლო სამეურნეო კოოპერატივის ჩამოყალიბების მხრივ. ადგილობრივი ხელისუფლების მონაწილეობა საჭიროა საინფორმაციო ბაზის თუ თანამედროვე ტექნოლოგიების დანერგვაში, ასევე სოფლის მეურნეობის პროდუქციის გადამამუშავებელი მრეწველობის შექმნის ხელშეწყობაში.

მუნიციპალიტეტის აგრარული სექტორის პრობლემები და გამოწვევები

მუნიციპალიტეტში დარგში არსებული პრობლემებიდან აღსანიშნავია:

- დაურეგისტრირებელი მიწის ფართობები და მიწის კადასტრის მოძველებული მონაცემები, რომელთა გამოც ვერ ხერხდება არსებულ რეალობაზე მორგებული სამეურნეო დარგების განვითარების ხელშეწყობა.
- ნაკვეთების დაბალმოსავლიანობა, რაც ერთის მხრივ გამოწვეულია ნიადაგის ნაყოფიერების ამაღლების მიზანმიმართული ღონისძიებების არარსებობით

(ეროზიების საწინააღმდეგო ღონისძიებები, ნიადაგის ანალიზი,) და მეორეს მხრივ საირიგაციო სისტემების არ არსებობის გამო, განსაკუთრებით ბარის სოფლებში.

- ნაკვეთების დაბალოსავლიანობაზე მოქმედებს ასევე ხარისხიან და სელექციურ სათელე მასალებზე ხელმიუწვდომლობა.
- აღსანიშნავია მინერალური სასუქებისა და შხამქიმიკატების დაბალი ხარისხი
- მცირე მექანიზაციის საშუალებების დეფიციტის გამო სახნავი ფართობების თითქმის 1/3 დაუმუშავებელი რჩება .
- მეცხოველეობის განვითარებას ხელს უშლის არასელექციური პირუტყვი და ვეტერინარული მომსახურების დაბალი დონე, ასევე პრობლემატურია მეცხოველეობის პროდუქტების გადამამუშავება, რის გამოც დაბალია მოსახლეობის მეცხოველეობის სფეროში ჩართვის მოტივაცია.
- გადამამუშავებელი საწარმოების სიმცირე, რომელიც ვერ უზრუნველყოფს მინციპალიტეტში წარმოებული ნედლეულის სრულად ათვისება-გადამამუშავებას, პროდუქციის დიდი ნაწილი ნედლეულის სახით გაედინება მუნიციპალიტეტიდან და გადამამუშავდება სხვა მუნიციპალიტეტში, ან არაოფიციალურად იყიდება გადამყიდველებზე.
- მიუხედავად იმისა, რომ მუნიციპალიტეტში 3 სხვადასხვა ტიპის უნიკალური ღვინო მზადდება „ტვიშის ცოლიკოური“ „უსახელოური“ და „ოჯალეში“ მოსახლეობისათვის პრობლემატურია წარმოებული პროდუქციის რეალიზაცია, რაც გამოწვეულია ყურძნის გადამამუშავებელი საწარმოების სიმცირით, რომლებიც უზრუნველყოფენ სრულ ტექნოლოგიურ ციკლს და საუკეთესო ხარისხის ღვინოს მიაწოდებენ ბაზარს.
- სოფლის მეურნეობაში დასაქმებული მოსახლეობის ცოდნის არასაკმარისი დონე თითქმის ყველა დარგში იწვევს მნიშვნელოვანი აგროტექნიკური ღონისძიებების უგულებელყოფას მათი მხრიდან, რაც უარყოფითად აისახება დარგის რენტაბელობაზე და ხშირ შემთხვევებში მიღებული პროდუქციის რეალიზაციიდან მიღებული შემოსავალი დანახარჯების ტოლფასია, ან ვერ ანაზღაურებს გაწეულ ხარჯებს.

მუნიციპალიტეტში დარგში არსებული გამოწვევებიდან აღსანიშნავია:

- მიწის საკადასტრო მონაცემების განახლება, მასზე საკუთრების უფლების განსაზღვრა და კატეგორიზაცია მნიშვნელობის მიხედვით ნიადაგის ტიპის და პერსპექტიული დარგის შესაბამისად, რაც ხელს შეუწყობს მუნიციპალიტეტს შეადგინოს და განახორციელოს სოფლის მეურნეობის მრავალწლიანი სტრატეგიული გეგმა,
- საირიგაციო სისტემის შექმნა ცხენის წყალზე თვითდინებით, რაც შეძლებს გაასარწყვიანოს ჩხუტელის,ქვედა ცაგერის, ჭალისთავის, ლასურიაშის, დეხვირის, მახაშის, აღვის 300ჰ. მაღალი ნაყოფიერი ჭალის სასოფლო-სამეურნეო სავარგული. აღნიშნული მნიშვნელოვნად გაზრდის მოსავლიანობას და ამ ტერიტორიის მფლობელი ფერმერები დამოკიდებული არ იქნებიან კლიმატურ პირობებზე.

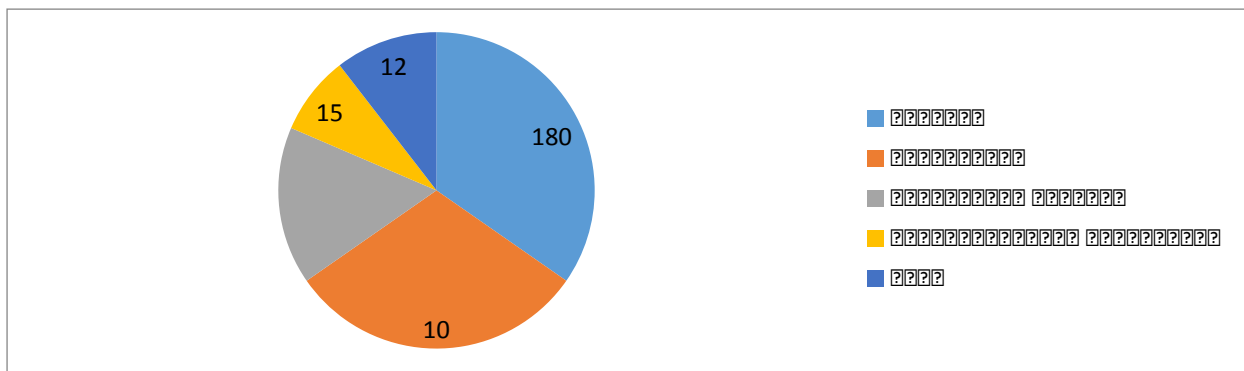
- ნიადაგის ანალიზის ლაბორატორიის შექმნა და სრულფასოვანი დატვირთვა ხელს შეუწყობს მოსახლეობას ზუსტად განსაზღვრონ მიწის შემადგენლობა, სწორად დაგეგმონ ოპტიმალური კულტურა და მიზანმიმართული ღონისძიებებით სწორად არეგულირონ ნიადაგის ნაყოფიერება კონკრეტული დარგის განვითარებისათვის
- ფერმერებისათვის მცირე მექანიზაციის საშუალებებზე ხელმისაწვდომობა, გაზრდის დამუშავებული სავარგულების რაოდენობას.
- მევენახეობაში ადგილწარმოშობის სერთიფიცირების სისტემის შექმნა გაზრდის ინვესტორების მოტივაციას მუნიციპალიტეტის ფარგლებში ყურძნის გადამამუშავებელი საწარმოების შექმნისათვის.
- მუნიციპალიტეტში ვეტერინარული მომსახურების და ხელოვნური განაყოფიერების ეფექტური სისტემის შექმნა ხელს შეუწყობს მეცხოველეობის დარგში პირუტყვის რაოდენობის გაზრდის გარეშე მნიშვნელოვნად გაზარდოს წარმოებული პროდუქციის რაოდენობა და შემოსავალი. ერთის მხრივ ვეტერინარული მომსახურება დაეხმარება ფერმერებს იყოლიონ ჯანმრთელი პირუტყვი და აწარმოონ ჯანსაღი პროდუქცია, ხოლო ხელოვნური განაყოფიერების მექანიზმი უზრუნველყოფს პირუტყვის სელეციურ გადახალისებას და პროდუქტიულობის ზრდას. მეორეს მხრივ, აღნიშნული შესაძლებელს გახდის მთელი წლის განმავლობაში დარეგულირდეს სტაბილური რაოდენობით რძის წარმოება.
- სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა დარგების გადამამუშავებელი საწარმოების შექმნის სტიმულირება სერიოზული წინსვლა იქნება მუნიციპალიტეტისათვის. იგი ხელს შეეწყობს სოფლის მეურნეობის ერთიანი სისტემის ჩამოყალიბებას (მემინდვრეობა-მეცხოველეობა-მელორეობა-მეფრინველეობა), რაც საბოლოო ჯამში შეამცირებს წარმოებული პროდუქციის თვითღირებულებას და გაზრდის რაოდენობას.
- ადგილობრივი კადრების გადამზადება სოფლის მეურნეობის სხვადასხვა სფეროებში და ფერმერების ღონეზე ექსტენციური მომსახურების ეფექტიანი მექანიზმის დანერგვა ხელს შეუწყობს მოსახლეობაში ცოდნის დონის ამაღლებას, რის შედეგადაც უზრუნველყოფილი იქნება არსებული დარგების სრული აგროტექნიკური ციკლის შენარჩუნება, პირველადი წარმოებიდან საბოლოო პროდუქტამდე, რაც საბოლოო ჯამში უზრუნველყოფს წარმოებული პროდუქციის გაზრდილ რაოდენობას და ხარისხს.
- მუნიციპალიტეტში არსებული მდინარეების რესურსის გამოყენებით შესაძლებელია რამდენიმე საკალმახე მეურნეობის მოწყობა, რაც დამატებით შემოსავალს მოუტანს მუნიციპალიტეტის მოსახლეობას. ამ დარგის განვითარებისათვის საჭიროა ფინანსური მხარდაჭერა და ასევე კალმახის გამოზრდის თანამედროვე ტექნოლოგიების სწავლება და დანერგვა.

2.2 მრეწველობა და გადამამუშავებელი მეურნეობა

ცაგერის მუნიციპალიტეტში მრეწველობა სუსტადაა განვითარებული, ძირითადად იგი შემოიფარგლება ქვის დამუშავებით, ინერტული მასალების მოპოვებით, კვების მრეწველობით (პურის საცხობები, ლიმონათის საამქროები). ამასთან, მუნიციპალიტეტი მდიდარია ბუნებრივი და ჰიდრო რესურსებით, წიაღისეულით, ხე-ტყით. მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მდებარეობს ლაჯანურის ჰიდრო-ელექტრო სადგური, რომლის საპროექტო სიმძლავრე არის 105 მგვტ, ასევე ორბელჰესი -ამჟამად უმოქმედო, სიმძლავრე 2 მგვტ. მიმდინარეობდა და მომავალში უნდა განახლდეს ნამოხვან-ჰესის კასკადის მშენებლობა (სიმძლავრე 100 მგვტ). მუნიციპალიტეტში მცირე და საშუალო ჰესების მშენებლობის დიდი პოტენციალია. ამჟამად სოფელ ოყურეშში მდ.რაჩხაზე მიმდინარეობს ჰესის მშენებლობა, რომლის საპროექტო სიმძლავრე არის 1,5 მგვტ. დამთავრდა მდ. ჯონოულზე 1,5 მგვტ. სიმძლავრის მცირე ჰესის მშენებლობა. ასევე ორი მცირე ჰესის მშენებლობა პერსპექტივაში გათვალისწინებულია მდ. ლაჯანურზე და ერთი ჰესის მშენებლობა მდ. ცხენის წყალზე.

ეკონომიკური მაჩვენებლებიც ადასტურებს ცაგერის მუნიციპალიტეტში კერძო სექტორის განვითარების მდგომარეობას. პროდუქციის გამოშვებამ 2018 წელს 13,7 მლნ. ლარი შეადგინა, რომელიც გაცილებით მეტია წინა წლის მაჩვენებელს. ბრუნვა კი 17 მლნ. ლარით განისაზღვრა, რომელიც ასევე მეტია 2014 წლის მონაცემზე. დასაქმებულთა საშუალო წლიური რაოდენობა 440 ადამიანია.

დიაგრამა№ 3. ბიზნეს სექტორის მოქმედ საწარმოთა რაოდენობა, საქმიანობის სახეების მიხედვით, 2018 წელი

უკანასკნელ პერიოდში მუნიციპალიტეტში შედარებით იგრძნობა ბიზნეს აქტივობის გამოცოცხლება.

მუნიციპალიტეტის სავარაუდო როლი შეიძლება განისაზღვროს კერძო სექტორისადმი მორალური ხელშეწყობით, პოტენციური ინვესტორების მოძიებით, რეგიონის ცნობადობის დონის ამაღლებით.

2.3 ტურიზმი და მომსახურების სფერო

ცაგერის მუნიციპალიტეტში ტურიზმის განვითარების კუთხით უმნიშვნელოვანესია ხვამლის მთა, რომელიც მიიჩნევა ძველი ისტორიული ანტიკური წყაროებიდან ბერძნული მითიური ლეგენდარული გმირების მოგზაურობის მისტიკურ ადგილად.

ხვამლის მთა ტურისტებისათვის დღესაც მიმზიდველი და საინტერესოა, უნდა აღინიშნოს, რომ მიმდინარე წელს მუნიციპალიტეტში შემოსულია 14800 ტურისტი, მათ შორის 4600 არის უცხოელი.

ცაგერის მუნიციპალიტეტში აღსანიშნავია წმიდა მაქსიმე აღმსარებელის საფლავის აღმოჩენა სოფ. ჩხუტელში, ისტორიულ ადგილზე მურში. წმინდა მაქსიმეს ძალიან დიდი ავტოროტეტი ჰქონდა ბიზანტიის მოსახლეობაში, მწვალეობაში მყოფი იმპერატორი და სასულიერო პირები ყოველმხრივ ცდილობდნენ, ნეტარი მამა რომელიმე ცრუმოდვრების მიმდევარი გაეხადათ. მათი ყოველი ცდა უშედეგოდ დასრულდა, რის გამოც ხელი და ენა მოჰკვეთეს ნეტარ მამას და თავის ორ მოწაფესთან ერთად ლაზიკაში გადაასახლეს. ხანგრძლივი და მძიმე მოგზაურობის შემდეგ წმინდა მაქსიმე ციხესიმაგრე სქიმარში გარდაიცვალა. მნიშვნელოვანი პერსპექტივა აქვს სოფ. დეხვირის „მუზეუმს ღია ცის“ ქვეშ, სადაც აღმოჩენილია ანტიკური პერიოდის არქეოლოგიური მასალები, აღსანიშნავია ცაგერის ისტორიული მუზეუმის ექსპონატთა ისტორიული ღირებულება და მნიშვნელობა.

ბალნეოლოგიური კურორტი ლაშიჭალა მდებარეობს ცაგერიდან 20 კმ-ზე მდ. ლაჯანურის ხეობაში ზღვის დონიდან 800-900 მეტრზე. კლიმატი ნოტიოა, ატმოსფერული ნალექების რაოდენობა 1200-1400 მმ-ს შეადგენს. ბალნეოლოგიური კურორტის პროფილია - გასტროლოგიური ართროლოგიური (პნს) პერიფერიულ ნერვული სისტემის მკურნალობა. წყაროების დღეღამური დებეტი 20 ათას ლიტრს აღწევს. მას იყენებენ როგორც სასმელად, ისე სააბაზანო პროცედურისათვის. კურორტი ფუნქციონირებს ივლისში, აგვისტოსა და სექტემბერში. ლაშიჭალაში ფუნქციონირებს 250 კაციანი პანსიონატი და კერძო საოჯახო სასტუმროები.

მუნიციპალიტეტის სხვა საკურორტო ადგილებია ახალჭალა, „ძულური“, ლამგვერია, შუა ალვი, ალპანა, ზუბი.

მუნიციპალიტეტის კომპეტენციის ფარგლებში აუცილებელია შემუშავებული იქნას ტურიზმის განვითარებისათვის მუნიციპალური პროგრამები, რომლის ფარგლებში პრიორიტეტულია ტურისტული ბანაკების მოწყობა, საოჯახო სასტუმროების, მარნების, ლეჩხუმის ღვინის, მინერალური წყლების და ბიოლოგიურად სუფთა ხილ-პროდუქტების, სოფლის მეურნეობის სხვა პროდუქციის რეკლამირება ინტერნეტ - სივრცის გამოყენებით.

სასიხარულოა, რომ ქ. ცაგერის ცენტრში დასრულდა ტურისტული საინფორმაციო ცენტრის მშენებლობა, დამთავრდა და ექსპლუატაციაში გავიდა ხვამლის მთის მიმართულებით 10კმ-იანი ბეტონის გზატკეცილი, მოეწყო გადასახედი ღვირიშის ჩანჩქერზე, ასევე მურის ციხეებთან დამაკავშირებელი საფეხმავლო ბილიკი და გადასახედი.

3. მუნიციპალიტეტის ინფრასტრუქტურა

რეგიონისათვის დამახასიათებელი ბუნებრივ-რელიეფური პირობებიდან გამომდინარე ლეჩხუმში ტრადიციულ პრობლემას წარმოადგენს რეგიონის ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება, სახელმწიფო და ადგილობრივი მნიშვნელობის გზების მდგომარეობა, მოსახლეობის სასმელი წყლით მომარაგება. ტურისტული და საკურორტო ადგილების ინფრასტრუქტურის დაბალი დონე, მდინარე ცხენისწყლისა და ლაჯანურის ნაპირგამაგრებითი ღონისძიებების განხორციელება. მოსახლეობის გაზიფიცირების მდგომარეობა.

3.1 სატრანსპორტო და კომუნალური ინფრასტრუქტურა

ცაგერის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე გადის შიდა სახელწიფოებრივი მნიშვნელობის ქუთაისი-წყალტუბო-ცაგერი-ლენტეხი-ლასტილის მაგისტრალის 35 კმ. მონაკვეთი, ცაგერი-ალპანა-ამბროლაური-მამისონის მაგისტრალის 22 კმ. მონაკვეთი, ალპანა-ქუთაისის 15 კმ. მონაკვეთი (საერთო სიგრძე - 72 კმ).

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ადგილობრივი მნიშვნელობის 512,5კმ გზაა. რკინიგზა მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე არ არის.

გზები

2019 წელს რეგიონული პროექტების ფონდის დაფინანსებით რეაბილიტაცია ჩატარდა ქ.ცაგერის ქუჩებს, სადაც მოეწყო ფეხით მოსიარულეთა ბილიკები, ბორდიურები, სანიაღვრე არხები, შესაბამისი ინფრასტრუქტურით, რაზედაც დახარჯულ იქნა 1305000 ლარი, ამავე პერიოდში განხორციელდა სოფ. ჩხუტელსა და ლასურიაში მისასვლელი გზების ასფალტირება, ხოლო სარეაბილიტაციო და მიმდინარე სარემონტო სამუშაოები ჩატარდა სოფლად არსებულ ადგილობრივი მნიშვნელობის გზებს, კეთილმოეწყო სოფელ ლაილაშის, ლასურიაშის, აღვი-ნაკურალემის, ზუბის, ბარდნალის, ლარჩვალის, ქვედა ცაგერის, ლუხვანოს, ჭალისთავის, ორბელის, შიდა სასოფლო გზები, სათანადო წყალგამტარი სანიაღვრე არხებითა და ცხურებით. ამავე პერიოდში მოწესრიგდა სტიქიისაგან დაზიანებული ადგილობრივი მნიშვნელობის გზები 45 სოფელში, ამასთანავე ბეტონის საფარიანი გზები დაიგო უსახელოს სურმუშის, ჭალისთავის, ორბელის, ოყურემის, ზუბის, ლუხვანოს, წიფერჩის, ზოგიშის ჩქუმ-ქუბაქის და ჩხუტელის სასოფლო გზებზე, დასრულების პროცესშია ხვამლის ტურისტული გზის სარეაბილიტაციო სამშენებლო სამუშაოები.

2020 წლებში იგეგმება ქ.ცაგერში ასათიანის (მარჯვენა), კოსტავას, თამარ მეფის, აღმაშენებლის ქუჩის ჩიხების რეაბილიტაცია, რაზედაც შესრულდება 600000 ლარის სამშენებლო-სამონტაჟო სამუშაოები, ამავე პერიოდში გათვალისწინებულია სოფელ ქვედა ცაგერის, გვესოს და ჩხუტელის გზის ასფალტირების სამუშაოები ჩატარება. აგრეთვე, იგეგმება სოფელ გვესოსა და ჩქუმ-ქუბაქის მიმართულებით არსებული ტურისტული გზის სარეაბილიტაციო სამუშაოები, რაც ხელს შეუწყობს ტურისტული

ინფრასტრუქტურის განვითარებას. მოეწყო სოფელ ჩხუტელსა და ქულბაქში საავტომობილო ხიდები.

მუნიციპალიტეტის რთული რელიეფური პირობების გამო გაძნელებულია შიდა გზების მოვლა-შენახვა, წვიმების დროს ხშირად ხდება ღვარცოფისაგან გზის სავალი ნაწილის გარეცხვა და გზების ზედაპირის მდგომარეობის გაუარესება, შედეგად აღდგენითი სამუშაოების ჩატარების მიზნით 2020 წლისათვის საკითხი დასმულია რეგიონული განვითარებისა და ინფრასტრუქტურის სამინისტროში..... ლარის დაფინანსების შესახებ.

ხიდები

ხიდების საერთო რაოდენობა შეადგენს 33 ერთეულს, ხოლო მათი საერთო სიგრძე 1177 მეტრია.2019 წელს აშენდა სოფელ ჩხუტელსა და ქულბაქში საავტომობილო ხიდები, სოფელ ჩხუტელში საფეხმალო ხიდი.

გარე განათება

მუნიციპალიტეტის სოფლის თემის ცენტრები ძირითადად უზრუნველყოფილია გარე განათებებით, ყოველწლიურად მისი გაფართოება ხდება სოფლის პროგრამის ფარგლებში გამოყოფილი თანხების ფარგლებში, მუნიციპალიტეტის 59 დასახლებული პუნქტიდან გარე განათებით უზრუნველყოფილია ქ.ცაგერი და მუნიციპალიტეტის 48 სოფელი. სადაც განთავსებულია 2670 ბოძი. რისი ექსპლოატაციისა და მოვლა-შენახვისათვის ყოველწლიურმა გაწეულმა ხარჯმა 77000 ლარი შეადგინა, ხოლო ელექტროენერჯის სავსაშუალო ღირებულებამ 120 ათასი ლარი.

წყალმომარაგება

მუნიციპალიტეტის 59 დასახლებული პუნქტიდან სასმელი წყლით უზრუნველყოფილია მოსახლეობის 70 პროცენტი, მიმდინარე წელს განხორციელდა ზედა ლაჯანის,ორბელის,ქვ. ლაჯანისა და ქვ. ცაგერის წყალსადენების რეაბილიტაცია ,რისთვისაც დაიხარჯა 100000 ლარი.

ამასთან, ქ.ცაგერისა და სოფელ ქვედა ცაგერის ნაწილის წყალმომარაგებას ანხორციელებს გაერთიანებული წყალმომარაგების კომპანია, რომელიც მარაგდება ცივწყაროს წყალსაქაჩი მეურნეობიდან. წყალი წვიმების პერიოდში იმღვრევა, რამაც დღის წესრიგში დააყენა სოფელ ქულბაქიდან 19 კილომეტრიანი მაგისტრალის მშენებლობის აუცილებლობა. დასრულებულია საპროექტო სამუშაოები, გადასაწყვეტია დაფინანსების საკითხი.

2020 წლიდან იგეგმება სოფ.ჩხუტელის, ზუბის,დებვირის,ლასხანის,ნაკურალემის,ლასურიაშისა და უსახელოს წყალსადენების რეაბილიტაცია, ანალოგიური ღონისძიებები ჩატარდება ალპანის წყალსადენის სათავე

ნაგებობაზე, . სარემონტო სამუშაოები ჩატარდება სოფელ საირმის წყალსადენის სათავე ნაგებობას. ამასთან, მოსაწესრიგებელია სოფლად არსებული წყალსადენის სათავე-ნაგებობები, არსებული 192 წყალსადენიდან სანიტარული რეჟიმის დაცვას მოითხოვს წყალსადენის სათავე-ნაგებობების თითქმის 80 პროცენტი.

2021 წლისათვის დაგეგმილია სოფლად არსებული წყალსადენის სათავე-ნაგებობების მოწესრიგება, არსებული 192 წყალსადენიდან სანიტარული ზონის დაცვას მოითხოვს წყალსადენის სათავე-ნაგებობების თითქმის 80 პროცენტი.

კანალიზაცია

ქ. ცაგერი და სოფელ ქვედა ცაგერის ნაწილი მოცულია კანალიზაციის ქსელით, მოეწყო სოფ. ქვ. ცაგერის ჭალის უბნის 80 ოჯახზე კანალიზაციის ქსელი და გამწმენდი ნაგებობა, რაზედაც დაიხარჯება 193000 ლარი. ქ.ცაგერი და 37 სოფელი მოცულია ნარჩენების გატანის სერვისით სადაც განთავსებულია 320 კონტეინერი,მიდინარეობს ქ. ცაგერის და სოფ გვ. ცაგერის ნაწილში ქუჩების დაგვა-დასუფთავება გატანა

2020 წელს იგეგმება სოფლად ნარჩენების შეგროვებისა და სეპარირებული შეგროვების მიზნით 250 ცალი კონტეინერის შეძენა, ხოლო ქ.ცაგერის ქუჩებში დასამონტაჟებელია 50 ცალი პლასტმასის მცირე მოცულობის კონტეინერი.

2020-2021 წლისათვის დაგეგმილია 350 ცალი კონტეინერის შეძენა,რაც მოიცავს სოფლებში მომსახურების ქსელის გაფართოებას.

ენერგომომარაგება და გაზიფიკაცია.

მუნიციპალიტეტის ელექტრომომარაგებას ანხორციელებს ს/ს ენერგო-პროჯორჯია, რომელმაც გარკვეული ინვენსტიციები განახორციელა მუნიციპალიტეტში, დასრულდა აბონენტთა გამრიცხველიანება, მაგრამ საზოგადოებამ სრულად ვერ მოახდინა არსებული ინფრასტრუქტურის გადაიარაღება. შედეგად ხშირია ავარიული გამორთვები ცალკეულ მიმართულებებზე, რაც გამოწვეულია მოძველებული საყრდენი ბოძებისა და არსებული სადენების ექსპლოატაციით.

მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა წლების განმავლობაში აყენებენ წინადადებას გაზიფიკაციის პრობლემის მოგვარების შესახებ, რაც ჯერ-ჯერობით კვლავ გადაუჭრელ პრობლემად რჩება. მუნიციპალიტეტის მერიის მიერ საკითხი დასმულია შესაბამის ორგანოებში, შეტანილია საინფორმაციო ბაზაში, რაც შესაძლებელია განხილული იქნეს რეგიონულ ჭრილში 2 მუნიციპალიტეტის ბაზაზე (ლენტეხი- ცაგერი), დაიწყოს პრობლემის მოგვარების მიმართულებით მუშაობა,რომლის გადაწყვეტა ცენტრალური ხელისუფლების აქტიური ჩართულობის გარეშე შეუძლებელია.

ნაპირდამცავი ღონისძიებები

ცაგერის მუნიციპალიტეტისათვის პრობლემას წარმოადგენს მდინარე ცხენისწყლისა და ლაჯანურის ნაპირდამცავი ნაგებობების მშენებლობა, რაც გამოწვეულია ლაჯანურჰესის კაშხალის მექანიკური რეგულაციებით, შედეგად მდინარეთა კალაპოტები არსებული ნიშნულიდან 4-5 მეტრით ამაღლდა და საფრთხე ექმნება ქ.ცაგერის, სოფელი ქვედა ცაგერის, ჭალისთავის, ორბელის, ლაჯანის, ლაცორიის მდინარეთა კალაპოტების ახლო მდებარე განთავსებულ მოსახლეობას, რომლის დაცვის მიზნით ყოველწლიურად მიმდინარეობს სამუშაოთა წარმოება.

2019 წელს ხორციელდება მდ. ცხენისწყლის ნაპისამაგრის მშენებლობა სოფ. ლასურიაშსა და ადვში, დასრულდა სოფ.ჩხუტელში ნაპირდამცავი სამუშაოები, ნაპირდამცავი ნაგებობების მშენებლობა ქ.ცაგერში, სოფ.ლაჯანაში, ლარჩვალში, ქვ.ცაგერში.

2020 წლიდან იგეგმება ნაპირდამცავი ღონისძიებების ეტაპობრივი განხორციელება მდ. ცხენისწყლისა და ლაჯანურის ხეობებში.

3.2. ტურისტული და გასართობი ინფრასტრუქტურა

მუნიციპალიტეტში წინა პირობები შეიქმნა ტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით, დადგენილია 7 საფეხმავლო ტურისტული მარშრუტი, რომელიც ითვალისწინებს ხვამლის, ასხის, ახალჭალის, ლაშიჭალის, საირმის სანახებზე მოგზაურობას. შემუშავდა ჯომარდობის მოყვარულთათვის რიონისა და ცხენისწყლის ხეობების მარშრუტები.

ტურიზმის განვითარების ხელშეწყობის მიზნით მოეწყო ტურისტულად მიმზიდველი ადგილები სოფ.ჩხუტელში, სოფ.ღვირიშში, სოფ. ორბელის გადასასვლელზე, სოფელ ჩქუმსა და ოფიტარაში, სადაც დაიხარჯება 615 000 ლარი. ამავე პერიოდში დასრულდა ქ.ცაგერში ტურიზმის საინფორმაციო ცენტრის მშენებლობა, რაზედაც დაიხარჯა 307 000 ლარი. ხოლო ხვამლის ტურისტული გზის მშენებლობაზე დაიხარჯება 15 800 000 ლარი, სათანადო პირობები შეიქმნა ისტორიული და რელიგიური ტურიზმის განვითარების თვალსაზრისით, მსოფლიო მართლმადიდებლური სამყაროს ინტერესთა სფეროში მოექცა მაქსიმე აღმსარებლის საფლავი, დეხვირის ციხე-კომპლექსი, სოფელი დოღურაში და სხვა.

2020 წლისათვის იგეგმება სოფელ გვეოსა და ჩქუმ-ქულბაქის მიმართულებით არსებული ტურისტული გზის სარეაბილიტაციო სამუშაოების განხორციელება ,ოყურემის ხიდი -ზედა ოყურემის მიმართულებით ასფალტო-ბეტონის გზის მოწყობა.

2021 წლებში იგეგმება კურორტ ლაშიჭალისა და ახალჭალის გზების სარემონტო სამუშაოების ჩატარება. საცხენოსნო ტურიზმის განვითარება.

ცაგერში ფუნქციონირებს 3 სკვერი. მოწყობილია ბავშვთა გასართობი ატრაქციონი, მიმდინარეობს ქ.ცაგერში კეჭნარის სკვერის რებილიტაცია,

2020 წლისათვის დაგეგმილია ქ.ცაგერში არსებული 5 სკვერის მოწყობისა და სარეაბილიტაციო სამუშაოების ჩატარება.

4. ჯანდაცვა და სოციალური მდგომარეობა

ცაგერის მუნიციპალიტეტში მოქმედებს ერთი საავადმყოფო 25 საწოლით, ასევე 19 ამბულატორია. თემებში მოსახლეობის ჯანმრთელობაზე ზრუნავს 24 ექიმი და 39 მედდა, თუმცა, მუნიციპალიტეტი ექიმების ნაკლებობას განიცდის. მუნიციპალიტეტს ამჟამად ემსახურება ორი სასწრაფო დახმარების სამედიცინო ბრიგადა. მუნიციპალიტეტში ასევე ფუნქციონირებს 4 კერძო სტომატოლოგიური კლინიკა. ამასთან, მუნიციპალიტეტში მოქმედი ჯანმრთელობის დაცვის დაწესებულებები განიცდის მაღალკვალიფიციური კადრების უკმარისობას, განსაკუთრებით - ვიწრო სპეციალობით, რაც იწვევს ადგილობრივი მოსახლეობის სამკურნალოდ გასვლას ქვეყნის სხვადასხვა კლინიკაში. აქტუალურია სამედიცინო მომსახურებისა და მედიკამენტების ფინანსური ხელმისაწვდომობის პრობლემა.

4.1 ჯანდაცვისმომსახურეობისხელმისაწვდომობა

ცაგერის მუნიციპალიტეტში მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვას ემსახურება ერთი საავადმყოფო შპს „რეგიონალური ჯანდაცვის ცენტრი“-ცაგერი 25 საწოლით, 19 პირველადი ჯანდაცვის ცენტრი. მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს ორი სსდ/ბრიგადა. ასევე ფუნქციონირებს 4 კერძო სტომატოლოგიური კლინიკა.

მუნიციპალიტეტში მუშაობს 27 ექიმი და 38+25+8 მედდა. პირველადი ჯანდაცვის ცენტრებში ექიმების უმრავლესობა მუშაობს შეთავსების გრაფიკით. (კვირაში 1 დღე) გარდა ალპანის, უსახელოს და ნაკურალეშის პირველად ჯ/პ-სა.

მუნიციპალიტეტი განიცდის ვიწრო სპეციალისტების უკმარისობას(უროლოგი, ტრავმატოლოგი, ოკულისტი), რის გამოც მოსახლეობას უწევს სამკურნალოდ გასვლა სხვადასხვა კლინიკაში.

უკანასკნელი 4 წელია მოსახლეობის ხელმისაწვდომობა ხარისხიან და მაღალკვალიფიციურ სამედიცინო მომსახურეობაზე მკვეთრად გაიზარდა კატასტროფის სამსახურის გამართული მუშაობის შედეგად.

ხარვეზები მოსახლეობის დროული და ხარისხიანი სამედიცინო მომსახურეობის აღმოჩენაში განპირობებულია ობიექტური მიზეზებით. კერძოდ: პ/ჯ პუნქტებში ექიმები უმეტესად მუშაობენ შეთავსებით, ხშირად ირღვევა გრაფიკი. ამავე დროს გასათვალისწინებელია ის ფაქტი, რომ მუნიციპალიტეტს აქვს რთული რელიეფური მდგომარეობა. სოფლები საკმაო მანძილითაა დაშორებული პ/ჯ პუნქტებსა და მუნიციპალიტეტში მოქმედ ერთადერთ სტაციონარს. აქვე უნდა აღინიშნოს, რომ რამდენიმე სოფელში(ცაგერა, ხოჯი, მახურა,სურმუში, მახაში, სედა ორბელი) არ არის მედდა, რაც მოსახლეობის უკმაყოფილების მიზეზია.

მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს 2 სსდ/ბრიგადა(ერთი ბრიგადა გაუქმდა რამდენიმე წლის უკან). გამომდინარე ჩვენი მუნიციპალიტეტის რთული რელიეფური მდგომარეობიდან მიზანშეწონილია აღსდგეს მე-3 ბრიგადის ფუნქციონირება, რაც თავიდან აგვაცილებს სასწრაფო სამედიცინო დახმარების დაგვიანების ფაქტებს. მუნიციპალიტეტში პრობლემას წარმოადგენს მედიკამენტებზე ხელმისაწვდომობას, რადგან არსებული ფარმაცევტულ დაწესებულებებში ფასები საკმაოდ მაღალია.

მუნიციპალიტეტში რეგისტრირებულ თირკმლის ქრონიკული დაავადებით დაავადებულთათვის სამედიცინო მომსახურეობა გაძნელებულია, კერძოდ დიალიზზე დამოკიდებული პაციენტებისა , რომელთაც უწევთ ქ. ქუთაისში კვირაში 3-ჯერ ჩასვლა, რაც ბევრ სირთულესთან არის დაკავშირებული. ამ პრობლემის მოგვარება შესაძლებელია ადგილზე დიალიზის ცენტრის შექმნით.

ჩვენი მუნიციპალიტეტისათვის ენდემურ დაავადებას წარმოადგენს ჩიყვი, განსაკუთრებით ბავშვთა ასაკში. მიზანშეწონილია წელიწადში ერთჯერ მოეწყოს სკოლებსა და სკოლამდელი სასწავლო დაწესებულებებში პროფილაქტიკური გასინჯვები ჩიყვის პათოლოგიის გამოვლენის მიზნით.

დღეისათვის პრიორიტეტულია საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ცენტრის სამუშაო ფართით უზრუნველყოფა. ამჟამად ა(ა)იპ „საზოგადოებრივი ჯანდაცვის ცენტრი“ განთავსებულია

ყოფილი საავადმყოფოს ავარიულ შენობაში, რომელიც ამავე დროს წარმოადგენს მუნიციპალიტეტის საკუთრებას, არსებობს ყოფილი სან. ეპიდსადგურის შენობა, რომელიც საჭიროებს სასწრაფო რეაბილიტაციას და მასში საზ. ჯანდაცვის ცენტრის განთავსებას.

4.2. სოციალური მომსახურეობა

ცაგერის მუნიციპალიტეტში სოციალური დახმარების მიმღები მოსახლეობის რაოდენობაა 4382 ანუ მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 42,5%-ია, რაც მნიშვნელოვნად აღემატება ქვეყნის საშუალო მაჩვენებელს - 13%-ს. ეს მონაცემი ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში შემცირების ტენდენციით ხასიათდებოდა და საბოლოო ჯამში შემცირებულია 1453 ერთეულით.

ცაგერის მუნიციპალიტეტში პენსიონერთა რაოდენობაა 3653 ანუ მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის 30,4%-ია (იხ.დანართი 3), რაც ადგილობრივი მოსახლეობის გადაბერებაზე მიუთითებს. ეს მონაცემი ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში შემცირებულია 842 ერთეულით. სოციალური პაკეტის მიმღები შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა რაოდენობა შეადგენს 563-ს და მარჩენალდაკარგულთა რაოდენობა - 70-ს. ბოლო ხუთი წლის განმავლობაში შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე პირთა მარჩენალდაკარგულთა რაოდენობა შემცირებულია შესაბამისად 27 და 21 ერთეულით. ამასთან, იძულებით გადაადგილებული პირთა რაოდენობა, რომლებიც ღებულობენ დევნილთა შემწეობას, შეადგენს 21 პირს, რომელიც ბოლო 5 წლის განმავლობაში შემცირებულია 9 პირით. ასევე, მუნიციპალიტეტში დღეის მდგომარეობით არის 17 - მრავალშვილიანი ოჯახი, 4 მარტოხელა დედა, 143 ომის მონაწილე და 350 იძულებით გადაადგილებული პირი.

ცენტრალური ხელისუფლების მიერ განხორციელებული სოციალური რეაბილიტაციისა და ბავშვზე ზრუნვის პროგრამის დამხმარე საშუალებების ქვეპროგრამით ისარგებლა 3 ბენეფიციარმა, რაც არსებული საჭიროებებიდან გამომდინარე ძალიან ცოტაა და მომავალში აუცილებლობას წარმოადგენს შესწავლილ იქნას სოციალურად მოწყვლადი ჯგუფების ინდივიდუალური საჭიროებები.

ქვემოთ მოცემული ქვეპროგრამებში მოყვანილ ბენეფიციართა დახმარება ხორციელდება ცაგერის მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ბიუჯეტიდან სოციალური დახმარების მიღებისა და გაცემის წესის შესაბამისად (ცაგერის საკრებულოს 2018 წლის 17 იანვრის N3 დადგენილება), რისთვისაც მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი ბიუჯეტიდან 2018 წელს გამოყოფილი იქნა 190 000 ლარი.

N	ქვეპროგრამის დასახელება	ბენეფიციართა რაოდენობა
1	სოც.დაუცველი მოსახლეობის ყოველდღიური კვება	118
2	ერთჯერადისოც. ფულადიდახმარება	126
3	უსახლკარო, დაუცველიმოსახლეობისმატ.დახმარება	3
4	დიალიზზედამოკიდებულთადახმარება	12
5	სამედიცინო მომსახურების დაფინანსება	525
6	მრავალშვილიანი ოჯახების დაფინანსება	21
7	ორსულთა დახმარება	17
8	შშმ ბავშვთა მატერიალური დახმარება	10
9	გარდაცვლილთა სარიტუალო მომსახურება	5
10	მარტოხელა დედების ფულადი დახმარება	5
11	ობოლ ბავშვთა ფულადი დახმარება	-
12	ხანდაზმულთა ფულადი დახმარება	52
13	ომის ვეტერანთა დახმარება	52

ცხრილი № 4. მუნიციპალიტეტის სოციალური ქვეპროგრამები და ბენეფიციართა რიცხვი

მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს 2 უმწეოთა სასადილო (ერთი სოფელ ლაჯანაში, რომელიც ემსახურება 38 ბენეფიციარს, ხოლო მეორე ქ.ცაგერში, რომელიც 80 ბენეფიციარს ემსახურება).

აღსანიშნავია, რომ ცაგერის მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი სოციალური პროგრამები მრავალფეროვანია და ყოველწლიურად მზარდია, რაც მეტწილად ავსებს ცენტრალური ხელისუფლების მიერ განხორციელებული სოციალური პროგრამების საჭიროებებს.

5. განათლება, კულტურა და სპორტი

მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს 25 საჯარო სკოლა, 16 სკოლამდელი დაწესებულება (საბავშვო ბაღი). მუნიციპალიტეტის ზოგადსაგანმანათლებლო სკოლებში სწავლობს 864 მოსწავლე, საბავშვო ბაღებში გაერთიანებულია 267 ბავშვი. აუცილებლობას მოითხოვს აშენდეს ლაილაშის, თაბორის საჯარო სკოლების ახალი შენობები, ჩატარდეს ორბელის საჯარო სკოლის სრული რეაბილიტაცია და დანარჩენ სკოლებში განხორციელდეს მიმდინარე სარემონტო სამუშაოები. აშენდეს ტვიშისა და ოყურემის ახალი საბავშვო ბაღები. ჩატარდეს ზუბის, ორბელის, ქულბაქისა და სხვა ბაღების სარეაბილიტაციო სამუშაოები. მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს კულტურის ცენტრი, (მწვანე თეატრით, გრიშა მდივნის სახელობის სახალხო თეატრით და 26 სასოფლო კლუბით). - ისტორიული მუზეუმი (ლადო ასათიანის, არჩილ გელოვანის, სევერიან ისიანის სახლმუზეუმებით და სურათების გალერეით, დეხვირის არქეოლოგიური ეთნოგრაფიული მუზეუმით). ცაგერის მუნიციპალიტეტის ხედვისა და საშუალოვადიანი პრიორიტეტების დოკუმენტი 21 - ფოლკლორის სახელმწიფო ცენტრის წარმომადგენლობა. - მთავარი ბიბლიოთეკა -40 განყოფილებით. კულტურის ცენტრი საჭიროებს სრული რეაბილიტაციის სამუშაოების ჩატარებას. სარემონტო სამუშაოები არის ჩასატარებელი არჩილ გელოვანის და სევერიან ისიანის სახლმუზეუმებში. მოსაწყობია ფოლკლორის ცენტრის წარმომადგენლობის ოფისი. ცაგერის მუნიციპალიტეტში ფუნქციონირებს ცაგერის სტადიონი, ლაჯანის საფეხბურთო მინდორი, ქვედა ცაგერის, ორბელის, ჩხუტელის, ზუბის, ჭალისთავის, სურმუმის ხელოვნურსაფარიანი სპორტული მოედნები. ასევე ქ. ცაგერში დ. აღმაშენებლის და თავისუფლების ქუჩაზე მარტივი ტიპის მოედნები, მუნიციპალიტეტის სოფლებში მარტივი ტიპის მოედნები. სრულ რეაბილიტაციას მოითხოვს ცაგერის სტადიონი, აღსადგენია ხელოვნური საფარი ლაჯანის და ორბელის სტადიონებზე, ასევე სრულ რეაბილიტაციას საჭიროებს ქ. ცაგერში დ. აღმაშენებლის ქუჩაზე სპორტული მოედანი. განათებებია მოსაწყობი ქვედა ცაგერის და ჩხუტელის ხელოვნურსაფარიანი სპორტულ მოედნებზე. ხელოვნურსაფარიანი სპორტული მოედნებია მოსაწყობი ტვიშს, უსახელოს, აღვში, საირმეში და სხვა.

6. გარემოსდაცვა

ცაგერის მუნიციპალიტეტის გამგეობის ინფორმაციით, ზედაპირული და მიწისქვეშა წყლის რესურსები ზომიერია. ცაგერის ტერიტორიაზე ჩამოედინება მდ. ცხენისწყალი, ლაჯანური, რიონი. წყლის შეფასებული რესურსის შესახებ ინფორმაცია არ მოიპოვება. მუნიციპალიტეტში არ არის ჭარბტენიანი ტერიტორიები.

ცაგერის მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე ძირითადი ნაწილი უჭირავს ტყეებს (47,000 ჰა). ადმინისტრაციულ ერთეულში არის სამრეწველო დანიშნულების, სუბალპური და ჭალისპირა ტყეები, თუმცა არ არის ინფორმაცია თითოეული კატეგორიის ტყის ფართობები, პირადი დაკვირვებების საფუძველზე, ნათელია, რომ მუნიციპალიტეტში ხდება ტყის ჭრა, თუმცა ინფორმაცია ტყის ჭრის წლიური ლიმიტს შესახებ არარსებობს. უკანასკნელი 10 წლის განმავლობაში მუნიციპალიტეტის ტყეებში ხანძარი იყო, სოფ. დეხვირის, ლასურიაშის, ლასხარასა და ჩხუტელის ტერიტორიებზე. ბოლო წლებში ტყის ხანძრების რაოდენობა არ შეცვლილა, წელიწადში ხდება 1 ან 2 ხანძარი. მუნიციპალიტეტში აუცილებელია ტყის მოვლისა და აღდგენის ღონისძიებების გატარება. ტყეების დეგრადაციის გამომწვევ მიზეზად შეიძლება ჩაითვალოს ტყის ხანძრები. არასამთავრობო ორგანიზაციის პროექტების ფარგლებში მუნიციპალიტეტში პერიოდულად ხორციელდება მოსახლეობის გარემოსდაცვითი ცნობიერების ამაღლების ღონისძიებები.

რელიეფი ძლიერ დანაწევრებულია მდ. ლაჯანურის, მდ.რიონისა და მდ.ცხენისწყალის, მდ.ჯონოულის, მდ.რაჩხის შენაკადების მიერ, რაც ქმნის პირობებს ღვარცოფებისა და მეწყრული მოვლენების ჩასახვა-ჩამოყალიბებისთვის. მუნიციპალიტეტი გეოლოგიური საშიშროებისა და კლიმატის ცვლილებების თვალსაზრისით ერთ-ერთ ურთულეს მოწყვლად სივრცეს წარმოადგენს და ხასიათდება მეწყრებით, ღვარცოფებით და ეროზიული პროცესებით, წყალდიდობებითა და გრუნტისწყლების შეტბორვებით. პროცესების გააქტიურებას, ექსტრემალურ გეოლოგიურ და მორფოლოგიურ პირობებთან ერთად, განაპირობებს კლიმატის ცვლილების, გლობალური დათბობის ზეგავლენა. სტიქიური მოვლენების (წყალმოვარდნა, მეწყერი და ღვარცოფი) სიხშირისა და ინტენსივობის ზრდამ გააძლიერა მიწის ეროზია, სასოფლო-სამეურნეო და სავარგულეების ინფრასტრუქტურის დაზიანება და განაპირობა მოსახლეობის მიგრაცია. სტიქიური გეოლოგიური პროცესების განვითარება-რეაქტივაციისას მოსალოდნელი საშიშროებისაგან მუნიციპალიტეტის მოსახლეობის დაცვისათვის, მნიშვნელოვანია განსაკუთრებით მოწყვლად ფერდობებზე სარეაბილიტაციო და საადაპტაციო ღონისძიებების გატარება და საგანგებო სიტუაციების სამოქმედო გეგმის შემუშავება.

მუნიციპალიტეტის ტყეები მდიდარია სხვადასხვა სახის ცხოველებით და ფრინველებით. აქ ბინადრობს კავკასიური მურა დათვი, მგელი, მელა, არჩვი, შველი, ფოცხვერი, ტურა, მრავალფეროვანია ფრინველთა სამყარო, რაიონი წარმოადგენს გადამფრენი ფრინველების ტრასის ერთ ნაწილს, და აქ სეზონურად შეიძლება შეხვდეთ კავკასიურ წეროს, გედს, გადამფრენ ტყის ქათამს, არის შემთხვევები კაკბების გუნდის შემოფრენისა, მრავლად გვხვდება გარეული ბატი, იხვი, მწყერი, გვრიტი.

უნდა აღინიშნოს, რომ გარკვეული წლების წინ რაიონში შემოყვანილ იქნა გარეული ღორი (ლაჯანურის ხეობა) ადაპტაციის პერიოდმა წარმატებით ჩაიარა, ღორი წარმატებით შეეგუა ადგილობრივ პირობებს და გამრავლდა, მაგრამ ბრაკონიერებისა და უსისტემო ნადირობის შედეგად დღეისათვის მთლიანად გადაშენებულია. გადაშენების საფრთხის ქვეშაა კავკასიური მურა დათვი, ფოცხვერი.

მუნიციპალიტეტში მხოლოდ ცაგერს აქვს კანალიზაციის კოლექტორი, თუმცა არ არსებობს ჩამდინარე წყლების გამწმენდი სისტემა.

მუნიციპალიტეტში ნარჩენების შეგროვებასა და გატანას უზრუნველყოფს აა(ი)პ „კომუნალური მომსახურება“, რომელიც ემსახურება მოსახლეობის 35 % , მუნიციპალიტეტს აქვს საკუთარი ნაგავსაყრელი მდინარე ცხენისწყლის მარჯვენა სანაპიროზე. ერთ სულ მოსახლეზე წარმოქმნილი ნარჩენების რაოდენობა შეადგენს 1.37 მ³, ხოლო შეგროვებული და ნაგავსაყრელზე განთავსებული ნარჩენების რაოდენობა წელიწადში შეადგენს 1,985მ³.

მუნიციპალიტეტში მუშაობს 70% კონტეინერული სისტემა. გაგვაჩნია 160 ლითონის და 150 პლასტმასის კონტეინერები. გვაქვს 2 სპეც-ავტო მანქანა - ერთი კომპაქტორი და ერთი თვითმცლელი. არ გვაქვს სპეც-ავტომეურნეობების სამრეცხაო.

7. ხელისუფლება

ცაგერის მუნიციპალიტეტში ადგილობრივი თვითმმართველობის ორგანოებია:

მერია

მერი, მოადგილეები

გამგეობის სამსახურები:

1. ეკონომიკისა და ქონების მართვის სამსახური
2. კეთილმოწყობისა და ინფრასტრუქტურის განვითარების სამსახური
3. ჯანმრთელობისა და სოციალური დაცვის სამსახური
4. საფინანსო-საბიუჯეტო სამსახური
5. განათლების, კულტურის, სპორტის, ტურიზმისა და ახალგაზრდულ საქმეთა სამსახური
6. არქიტექტურისა და ზედამხედველობის სამსახური
7. სამხედრო აღრიცხვისა და გაწვევის სამსახური
8. შიდა აუდიტის სამსახური
9. ადმინისტრაციული სამსახური.

საკრებულო

1. სივრცით-ტერიტორიული დაგეგმვარებისა და ინფრასტრუქტურის კომისია

2. საფინანსო-საბიუჯეტო კომისია
3. სოციალურ საკითხთა კომისია
4. ქონების მართვისა და ბუნებრივი რესურსების კომისია
5. სამანდანტო საპროცედურო საკითხთა და ეთიკის კომისია.

ხელმისაწვდომი სახელმწიფო სერვისები

ცაგერის მუნიციპალიტეტი სავმარისადაა მოცული სახელმწიფო სერვისების მომსახურებით. მოსახლეობას ემსახურება საჯარო და სამოქალაქო რეესტრი, სსიპ-„112“, მოსახლეობის ფართო მომსახურების მიზნით სოფ. ლაჯანაში გაიხსნა საზოგადოებრივი ცენტრი, რომელიც მრავალრიცხოვან სერვის სთავაზობს ლაჯანის ხეობის მოსახლეობას. ასევე მუნიციპალიტეტში წარმოდგენილია სსიპ „ეროვნული სატყეო სააგენტო“, სსიპ „სოციალური მომსახურების სააგენტო“, სსიპ „მექანიზატორი“, სსიპ „საქართველოს ეროვნული არქივი.“

ცაგერის მუნიციპალიტეტის 2015 წლის ბიუჯეტმა ადგილობრივი შემოსავლების, გათანაბრებითი და მიზნობრივი ტრანსფერების, არაფინანსური აქტივების კლებისა და ფინანსური აქტივების ცვლილების ჩათვლით 4879,0 ათასი ლარი შეადგინა.

მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტი

ცაგერის მუნიციპალიტეტის 2014 წლის ბიუჯეტი იყო 7052,3 ათასი ლარი. მუნიციპალიტეტის ხარჯებმა შეადგინა 4903,2 ათასი ლარი. 2015 წლის ბიუჯეტმა შეადგინა 9577,2 ათასი ლარი, ხოლო ხარჯებმა - 9577,2 ათასი ლარი. 2016 წლის მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტი განისაზღვრა 10 540,4 ათასი ლარით, სადაც ხარჯების წილია - 4942,6 ათასი ლარი, 2017 წლის მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტი განისაზღვრა 10 632,3 ათასი ლარით, სადაც ხარჯების წილია - 4837,9 ათასი ლარი(იხ.დეტალურად ბიუჯეტის ანალიზი - დანართი 6.)

8. SWOT ანალიზი

ეკონომიკა

ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
<ul style="list-style-type: none"> • ხელსაყრელი ბუნებრივ-კლიმატური პირობები სასოფლო-სამეურნეო პროდუქციის საწარმოებლად • მუნიციპალიტეტში წარმოებული პროდუქციის მრავალფეროვნება • ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქცია • იაფი მუშახელი 	<ul style="list-style-type: none"> • მუნიციპალიტეტში არსებული საინვესტიციო პოტენციალის შესახებ ინფორმირებულობის დაბალი ხარისხი • ინვესტიციების სიმწირე და ინვესტორებთან მუშაობის არასაკმარისი გამოცდილება • ბიზნეს გამოცდილების დაბალი დონე • ტურისტული მომსახურების დაბალი დონე

<ul style="list-style-type: none"> • მიწის რესურსების სიახვე • რეგიონული პროექტები და ნაწილობრივ განახლებული საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურა • საკურორტო ადგილები • მინერალური წყლები • სასმელი წყლის რესურსები • ვაზის უნიკალური ენდემური ჯიშები და ღვინოების - „უსახელაური“, „ტვიში“, ორბელური „ოჯალეში“ - საერთაშორისო ცნობადობა. • სათიბ-სადოვრების დიდი რესურსი • საკალმახე წარმოების დიდი რესურსი • სხვადასხვა სახის ტურიზმის განვითარების პოტენციალი • კურორტ ლაშიჭალის მაღალი ცნობადობა 	<ul style="list-style-type: none"> • მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის განვითარების სტრატეგიის არ არსებობა • სასოფლო-სამეურნეო კულტურების დაბალი მოსავლიანობა და საქონლის დაბალ პროდუქტიულობა • უხარისხო შხამ-ქიმიკატები და დამატებითი დაცვის საშუალებების არარსებობა. მოძველებული სასოფლო-სამეურნეო ტექნიკა და მცირე მექანიზაციის საშუალებების ნაკლებობა • რეალიზაციის ბაზრის უქონლობა • მწირი და მოძველებული ჯიშები და ტექნოლოგიები • ადგილობრივი პროდუქციის წარმოება გადამუშავების და გასაღების არაორგანიზებულობა • უმუშევრობის მაღალი დონე • სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის სასაწყობო მეუნეობის არ არსებობა.
<p>შესაძლებლობები</p>	<p>საფრთხეები</p>
<ul style="list-style-type: none"> • რეგიონულ და ადგილობრივ ბაზრებზე ეკოლოგიურად სუფთა პროდუქტზე მოთხოვნის ზრდა • ტურისტული ნაკადების ზრდა • ეკოტურიზმზე, სასოფლო და აგროტურიზმზე მოთხოვნის ზრდა • კერძო ინვესტორების დაინტერესების ზრდა • საერთაშორისო დონორი ორგანიზაციების დახმარების მოცულობის ზრდა • მცირე ბიზნესის და აგროსესხების გაიაფებაზე ორიენტირებული სპეციალური სახელმწიფო პროგრამები • მიწის ნაყოფიერების მართვის ეფექტური მექანიზმის შექმნა • მეწყერული და ეროზიული მოვლენების პრევენციის მექანიზმის შემუშავება და დანერგვა • დაბალი ზონის სოფლებში სამელიორაციო და საირიგაციო სისტემის შექმნა. • გადამამუშავებელი საწარმოების და ფერმერთა კოოპერირების პროცესების სტიმულირება 	<ul style="list-style-type: none"> • ეკონომიკური კრიზისის შედეგად მუნიციპალიტეტში ინვესტიციების შემცირება • პოლიტიკური ვითარების დესტაბილიზაცია • ბუნებრივი კატასტროფები საფინანსო-ეკონომიკური კრიზისი • ნარჩენების მართვის სისტემის გაუმართაობის შედეგად ტურისტული ზონების დაბინძურება და ტურისტული პოტენციალის დაქვეითება. • არსებული ტურისტული ობიექტების მდგომარეობის შეუსაბამობა საერთაშორისო სტანდარტებთან.

<ul style="list-style-type: none"> • ფერმერთაუწყვეტი სწავლების სისტემის შექმნა 	
---	--

ინფრასტრუქტურა

<ul style="list-style-type: none"> • ელექტროენერჯის მიწოდების მუნიციპალიტეტში მეტ-ნაკლებად მოწესრიგებული სახელმწიფო მნიშვნელობის კომუნიკაციების არსებობა • მუნიციპალიტეტის ადმინისტრაციულ ცენტრებთან გზების მნიშვნელოვანი ნაწილის დამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა • ინფრასტრუქტურის განვითარების პრიორიტეტულობის აღიარება ხელისუფლებასა და თვითმმართველობის მიერ • მუნიციპალიტეტის ცენტრსა და ადმინისტრაციულ ცენტრს შორის სატრანსპორტო მიმოსვლის არსებობა • გარე განათების სისტემებით ადმინისტრაციული ცენტრის მნიშვნელოვანი ნაწილის უზრუნველყოფა • მუნიციპალური ცენტრისა და წყალმომარაგების ცენტრალური სისტემის უზრუნველყოფა 	<ul style="list-style-type: none"> • ქუთაისი-ალპანა სახელმწიფო მნიშვნელობის საავტომობილო გზის არადამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა • ადგილობრივი მნიშვნელობის გზების რთული რელიეფური მდგომარეობა. • ადგილობრივი მნიშვნელობის საავტომობილო გზების (მათ შორის შიდა სასოფლო გზების) არადამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა • ადმინისტრაციულ ტერიტორიულ ერთეულის ცენტრებისა და სოფლების კეთილმოწყობის არადამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა მუნიციპალური სატრანსპორტო საშუალებების სიმცირე • სოფლებისა და დასახლებების რიგ ნაწილში გარე განათებების არარსებობა • სასმელი წყლით სოფლის მოსახლეობის არასრული უზრუნველყოფა და ხარისხის სტანდარტებთან სასმელი წყლის შეუსაბამობა • მდინარე ცხენისწყლისა და ლაჯანურის ნაპირსამაგრების არადამაკმაყოფილებელი მდგომარეობა.
<ul style="list-style-type: none"> • სისტემით მოსახლეობის უზრუნველყოფა • მუნიციპალიტეტის ცენტრში ნარჩენების გატანის პრაქტიკის არსებობა • მუნიციპალიტეტის ცენტრში ქუჩების დასუფთავების პრაქტიკის არსებობა . დამუშავდა ნარჩენების მართვის 5 წლიანი სამოქმედო გეგმა . მუნიციპალიტეტის ცენტრში ლიცენზირებული ნაგავსაყრელის არსებობა 	<ul style="list-style-type: none"> • ზამთრის პირობებში სოფლის მოსახლეობის ელექტროენერჯით მომარაგების მდგომარეობაში არსებული შეფერხებები • საკურორტო ადგილებსა და სოფლების სრული მომსახურების დანერგვა. • ჯერ კიდევ უკონტროლო ნაგავსაყრელების არსებობა.სოფლად ნარჩენების შეგროვებისა და გატანის დაბალი დონე. • მშენებლობის სისტემის განვითარების დაბალი დონე

შესაძლებლობები	საფრთხეები
<ul style="list-style-type: none"> წყალმომარაგების და კანალიზაციის ქსელის გაფართოება მუნიციპალიტეტის ადგილობრივი მნიშვნელობის საგზაო ინფრასტრუქტურის რეაბილიტაცია ელექტროენერჯის მიწოდებაში არსებული პრობლემების დაძლევა არსებული ბუნებრივი რესურსების გამოყენების შესაძლებლობის გაზრდა საერთაშორისო და დონორი ორგანიზაციების დახმარების მოცულობის გაზრდა უახლოეს პერსპექტივაში მუნიციპალიტეტის გაზიფიკაციის პრობლემის მოგვარების წინა პირობების შექმნა მდინარე ცხენისწყლისა და ლაჯანურის ნაპირსამაგრების მშენებლობის განხორციელება. 	<ul style="list-style-type: none"> ბუნებრივი და სტიქიური მოვლენების მაღალი რისკი პროექტების ფინანსურ უზრუნველყოფაში დაბრკოლებების წარმოქმნა. მოსახლეობის საცხოვრებელი სახლებისა და მუნიციპალური საკუთრების დაცვის არასაკმარისი დონე.

ჯამრთელობა და სოციალური დაცვა

ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
<ul style="list-style-type: none"> ოჯახის ექიმის მომსახურებით ყველა თემის უზრუნველყოფა ქ.ცაგერში ახალაშენებული თანამედროვე ტექნიკით აღჭურვილი საავადმყოფო საყოველთაო სახელმწიფო სამედიცინო დაზღვევა სოციალურად დაუცველ პირთა (უმწეოთა) სასაძილოების არსებობა სოციალური პროგრამების სიმრავლე სოციალური უზრუნველყოფის აღიარება სახელმწიფო სოციალური პოლიტიკის პრიორიტეტულ მიმართულებად 	<ul style="list-style-type: none"> პრევენციის პროექტები საჭიროებს მრავალგვარობას და რაოდენობრივ გაზრდას მომველებული და ამორტიზირებული ტრანსპორტი პროფესიული სასწავლებლების არარსებობა სამედიცინო კადრების ნაკლებობა (ვიწრო სპეციალისტების ექიმების დეფიციტი) თანამედროვე დანადგარ-მოწყობილობების ნაკლებობა. დიაგნოსტიკური ცენტრის არარსებობა.
შესაძლებლობები	საფრთხეები
<ul style="list-style-type: none"> ჯანდაცვის პროგრამების მიმართვა პრევენციაზე, მოსახლეობის სწავლება-ტრენინგი, მათი ცნობიერების ამაღლება პროექტების განხორციელება, რომლებიც ქრონიკული დაავადებების მქონე ადამიანებს გაუადვილებს საზოგადოებაში ინტეგრირებასა და დასაქმებას მუნიციპალიტეტის დონეზე მაღალი 	<ul style="list-style-type: none"> სამედიცინო მომსახურებასა და მედიკამენტებზე ფასების მატება ბუნებრივი კატაკლიზმები

<p>ტექნოლოგიების წყლის და ჰაერის ლაბორატორიების შექმნა, წყლისა და ჰაერის ხარისხის მუდმივი მონიტორინგი</p> <ul style="list-style-type: none"> • სამედიცინო კადრების გადამზადება და პროფესიული განვითარება • პრევენციული ჯანდაცვის განვითარება 	
--	--

განათლება, კულტურა და სპორტი

ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
<ul style="list-style-type: none"> • მაღალპროფესიული აკადემიური გუნდი, კაპელა, ფოლკლორული და ქორეოგრაფიული კოლექტივები; • თანამედროვე დონის ისტორიული მუზეუმი სურათების გალერეით. • კულტურული ინფრასტრუქტურის არსებობა მუნიციპალიტეტში. 	<ul style="list-style-type: none"> • კვალიფიციურ პედაგოგთა დეფიციტი; • პროფესიული სასწავლებლების არარსებობა; • კულტურისა და სპორტის მიმართულებით მწირი მატერიალურ-ტექნიკური ბაზა; • მუსიკალური ინსტრუმენტებისა და აღჭურვილობის დეფიციტი; • თანამედროვე ლიტერატურის დეფიციტი; • პროფესიონალი მრწვთნელ-სპეციალისტების დეფიციტი.
შესაძლებლობები	საფრთხეები
<ul style="list-style-type: none"> • განათლების სისტემის ადაპტირება შრომის ბაზრის მოთხოვნებთან; • პედაგოგთა კვალიფიკაციის ამაღლების ხელშეწყობა; • ადამიანური რესურსების პროფესიული გადამზადების ხელშეწყობა. 	<ul style="list-style-type: none"> • ბუნებრივი კატაკლიზმები; • ეკონომიკური და ფინანსური კრიზისი.

გარემოსა და ბუნებრივი კატასტროფების რისკების შემცირება

ძლიერი მხარეები	სუსტი მხარეები
<ul style="list-style-type: none"> • ხელსაყრელი გარემო (კლიმატი, ნიადაგი, წყალი) • ტყის რესურსი • მუნიციპალიტეტის მდიდარი ბიომრავალფეროვნება • სხვადასხვა სასარგებლო წიარისეულის დიდი მარაგი • 	<ul style="list-style-type: none"> • გაზრდილი მეწყრული მოვლენები (მეწყერი, ღვარცოფები, წყალდიდობა) • სოფლად საკანალიზაციო გამწმენდი ნაგებობების არარსებობა • ნარჩენების მართვის სისტემის არარსებობა მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე. • სოფლად სტიქიური ნაგავსაყრელების არსებობა.
შესაძლებლობები	საფრთხეები
<ul style="list-style-type: none"> • ცალკეული სახის სტიქიურ მოვლენებზე 	<ul style="list-style-type: none"> • ბუნებრივი სტიქიები

<p>პრევენციული ზომების გატარება</p> <ul style="list-style-type: none"> • მდინარეების ნაპირსამაგრი სამუშაოების ჩატარება, კალაპოტის გაწმენდა და ახალი სავარგულების ათვისება ბარის ზონაში. 	<ul style="list-style-type: none"> • მიკროკლიმატის ცვლილება • ქარისმიერი და წყლისმიერი ეროზიული პროცესების გააქტიურება • ტერიტორიის დაბინძურების მაღალი დონე
--	---

9. მუნიციპალიტეტის ხედვა და მისია

ა) მუნიციპალიტეტის განვითარების გრძელვადიანი ხედვა

ცაგერის მუნიციპალიტეტის განვითარების საშუალოვადიანი პრიორიტეტების წინამდებარე დოკუმენტის ფარგლებში განვითარების ხედვა წარმოადგენს იმ გრძელვადიან მიწრაფებებსა დამიზნებს,

რომლის მიღწევა ცმოხდება მუნიციპალიტეტის პრიორიტეტების დოკუმენტის ანსტრატეგიის, ასევე, სხვა დარგობრივის ტრატეგიებისა და სამოქმედო გეგმების,

მუნიციპალური თუ სახელმწიფო პროგრამებისა და პროექტების,

სახელმწიფო პოლიტიკისა და პროგრამების განხორციელების შედეგად. ცხადია,

მხოლოდ წინამდებარე მუნიციპალური პრიორიტეტების დოკუმენტის განხორციელება არ იქნება საკმარისი იმისათვის, რომ მივაღწიოთ ხედვაში დაფიქსირებულ სასურველ ვითარებას. თუმცა,

ამ დოკუმენტში დასახულის საშუალოვადიანი პრიორიტეტების შესრულება მნიშვნელოვნად მუწყობს ხელს იმ სასურველ დომარეობის დადგომას,

რასაც ცაგერის მუნიციპალიტეტის განვითარების ხედვა ითვალისწინებს.

ხედვის, როგორც ყოვლის მომცველი,

საბოლოო მიზნის მიხედვით და უცილებელია მუნიციპალიტეტის სოციალურ–

ეკონომიკური განვითარების პროცესებში სამოქალაქო და კერძო სექტორის,

აკადემიური წრეებისა და დონორების ჩართვა, რომელთა ინიციატივები,

პროექტები და პროგრამები თავის წვლილს შეიტანს მოსახლეობის კეთილდღეობის გაუმჯობესებასა და ცხოვრების ხარისხის ამაღლებაში. წინამდებარე ხედვა 20 წლიან პერიოდს მოიცავს.

მუნიციპალიტეტის ხედვა

ცაგერის მუნიციპალიტეტი ეკონომიკურად სტაბილური ადმინისტრაციულ–

ტერიტორიული ერთეულია,

სადაც უზრუნველყოფილია არსებული ბუნებრივი რესურსების, მათ შორის, წიაღისეულის, მიწისა და წყლის რესურსების ეფექტიანი დამგრა დიგამოყენება.

მუნიციპალიტეტში არსებობს სასოფლო–სამეურნეო პროდუქციის წარმოებაში ინოვაციური კომპონენტები, გაუმჯობესებული ინფრასტრუქტურა,

გამართული თანამედროვე ტურისტული მომსახურების ობიექტები და საინფორმაციო ცენტრები.

ცაგერის მუნიციპალიტეტში ადამიანთა ჯანმრთელობასა და ეკოსისტემებზე შესაძლო ზიანის ადა ეკონომიკური ზარალის რისკები მინიმუმამდე შემცირებული.

ბ) ცაგერის მუნიციპალიტეტის საშუალოვადიანი მისია

ცაგერის მუნიციპალიტეტის საშუალოვადიანი მისია აკონკრეტებს თვითმმართველი ერთეულის სამოქმედო პრიორიტეტებს მომდევნო რამდენიმე წლისათვის.

ქვემოთ მოცემულ მისიაში წარმოდგენილია მუნიციპალიტეტის საშუალოვადიანი შედეგების ერთობლიობა, რომელთა მიღწევაზეც თვითმმართველი ორგანო პასუხისმგებლობას იღებს.

ცაგერის მუნიციპალიტეტის რაჭა-ლეჩუმისა და ქვემო სვანეთის მხარეში შემავალი ადმინისტრაციული ერთეულია, რომლის მისია არის ხელი შეუწყოს:

- საკომუნიკაციო ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესებას;
- მუნიციპალიტეტის მდგრად სოციო-ეკონომიკურ განვითარებას;
- მოსახლეობის დასაქმებას;
- მეწარმეობის, სოფლის მეურნეობისა და გადამამუშავებელი მრეწველობის განვითარებისათვის ხელშემწყობი გარემოს შექმნას;
- მუნიციპალიტეტის ტურისტული პოტენციალის სრულად გამოყენებას;
- მოსახლეობის უზრუნველყოფას ეფექტური სოციალური მომსახურებით;
- მომავალი თაობებისათვის კულტურული მემკვიდრეობის დაცვასა და შენარჩუნებას.

წინამდებარე მისიის განსახორციელებლად მუნიციპალიტეტი მჭიდრო თანამშრომლობას წარმართავს სახელმწიფო ხელისუფლების ორგანოებთან, სხვა თვითმმართველ ერთეულებთან, დონორებთან, არასამთავრობო და სათემო ორგანიზაციებთან, მედიასთან, ბიზნეს სექტორსა და დაინტერესებულ მხარეთა სხვადასხვა სპექტრთან, რათა შეიმუშავოს და მუნიციპალიტეტის მოსახლეობას შესთავაზოს მათ საჭიროებებზე მორგებული მომსახურებები

10. მუნიციპალიტეტის საშუალო ვადიანი პრიორიტეტები

პრიორიტეტების დოკუმენტის წინამდებარე ნაწილში წარმოდგენილია შემდგომი 4 წლის განმავლობაში ცაგერის მუნიციპალიტეტის მიერ განსახორციელებელი პრიორიტეტული მიზნები და ამოცანები, ღონისძიებები და მათი შესაბამისი შედეგები.

პრიორიტეტი N 1 - ეკონომიკა

პრიორიტეტი 1.1 მრეწველობის განვითარების ხელშეწყობა
<p>ღონისძიებები:</p> <ul style="list-style-type: none"> • სასაწყობო და სამაცივრო მეურნეობების შექმნა- განვითარება • გადამამუშავებელი ობიექტების გახსნა და დამუშავება
<p>შედეგი:</p> <p>გაიზრდება ეკონომიკური მაჩვენებლები, გაუმჯობესდება მოსახლეობის ეკონომიკური მდგომარეობა</p>

პრიორიტეტი 1.2 სოფლის მეურნეობის განვითარება
<p>ღონისძიებები:</p> <ul style="list-style-type: none"> • მიწის საკადასტრო მონაცემების განახლება კატეგორიზაცია • მევენახეობის მიკრო ზონების სავენახე ფართობების იდენტიფიცირება და სერტიფიცირება • პოტენციური აგრარული დარგების სრული ინფრასტრუქტურის ჩამოყალიბების ხელშეწყობა, ფერმერული გაერთიანებებისა და სასოფლო კოოპერატივების მეშვეობით • ნაპირსამაგრი ღონისძიებების სრულად განხორციელება, • ვეტერინალური მომსახურეობის სერვის ცენტრების შექმნა • ფერმერთა ცოდნის ღონის სისტემატური ამაღლება • ნიადაგის ნაყოფიერების მენეჯმენტის სისტემის შექმნა
<p>შედეგი:</p> <ul style="list-style-type: none"> • განახლებული საკადასტრო მონაცემები უზრუნველყოფს ფართობების ოპტიმალურად გამოყენებას • სრულად არის დატვირთული მიკროზონები არსებული უნიკალური სავენახე ფართობები, სერტიფიცირებული ღვინომასალა მოთხოვნადია ბაზარზე • წარმოებული აგრარული პროდუქცია გადამუშავდება საბოლოო სახით და რეალიზდება უკვე სასაქონლო სახით • მიწის ნაყოფიერების ამაღლებით და სრულფასოვანი მცირე მექანიზაციის ხელმისაწვდომობის შედეგად გაზრდილია მოსავლიანობა • სრულადაა ათვისებული სახნავი ფართობები • გაზრდილია სასოფლო სამეურნეო პროდუქციის რაოდენობა და ამაღლებულია მისი ხარისხი

პრიორიტეტი N 2 - ინფრასტრუქტურა

პრიორიტეტი 2.1 ხელისუფლების შესამღებლობების განვითარება
<p>ღონისძიებები:</p> <p>ადმინისტრაციული შენობების განახლება და აღჭურვა შესაბამისი ინვენტარით-მოწყობილობებით.</p> <p>მუნიციპალიტეტის სტრატეგიული დაგეგმარების ცენტრის შექმნა</p>
<p>ღონისძიებები:</p> <p>ადმინისტრაციული შენობების განახლება და აღჭურვა შესაბამისი ინვენტარით-მოწყობილობებით.</p>

მუნიციპალიტეტის სტრატეგიული დაგეგმარების ცენტრის შექმნა

პრიორიტეტი 2.2. კომუნალური ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება და სხვა საზოგადოებრივი მომსახურებათა გაუმჯობესება

ღონისძიებები:

სოფ. ქულბაქიდან თვითდინების წყალსადენის მშენებლობა.

კულტურულ-სპორტული ინფრასტრუქტურის მშენებლობა- რეაბილიტაცია

მუნიციპალიტეტის სოფლის მოსახლეობის სასმელი წყლით მომარაგების გაუმჯობესების მიზნით ეტაპობრივი პროექტების განხორციელება.

მუნიციპალიტეტის სოფლებში სასოფლო ფეხების სარემონტო სამუშაოების ჩატარება

- *ტურისტული და საკურორტო ადგილების ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება*

შედეგები:

ქ.ცაგერისა და 16 სოფლის წყალმომარაგების მდგომარეობის გაუმჯობესება

მუნიციპალიტეტის სოფლებში საგზაო ინფრასტრუქტურის მოწესრიგება

კულტურულ-სპორტული ინფრასტრუქტურის გაუმჯობესება-ხელმისაწვდომობა

გაუმჯობესდება სპორტული ინფრასტრუქტურა

ტურისტული და საკურორტო ადგილების ხელმისაწვდომობა

მუნიციპალიტეტის სოფლის მოსახლეობის სასმელი წყლით მომარაგების გაუმჯობესების მიზნით ეტაპობრივი პროექტების განხორციელება.

პრიორიტეტი 2.3. საბაზისო ინფრასტრუქტურის სამუშაოების ჩატარება და მშენებლობის განვითარება

ღონისძიებები:

ქალაქ ცაგერში მდებარე კეჭნარის ღელესთან არსებული სკვერის რეაბილიტაცია

სოფლებში ხელოვნურსაფარიანი სპორტული მოედნებისა და კაუჩუკის საფარიანი სპორტული ტრენჟორების მოწყობა

ქ. ცაგერში ცენტრალური სტადიონის რეაბილიტაცია

ხვამლის მთის ტურისტული გზის რეაბილიტაცია

მუნიციპალიტეტის 53 სოფლის საგზაო ინფრასტრუქტურის სარემონტო სამუშაოების ჩატარება

ქ. ცაგერის ქუჩების ასფალტირების დასრულება და არსებული ქუჩების სარემონტო სამუშაოების ჩატარება

ტურისტული მიმზიდველი ადგილების კეთილმოწყობის სამუშაოების ჩატარება(საირმის სვეტები და ისუნდრის ციხის მისასვლელები).

მუნიციპალიტეტის შემოსასვლელების კეთილმოწყობა.ქ.ცაგერში კულტურის ცენტრისა და ქ.ცაგერში 5 სკვერის რეაბილიტაცია.

შედეგები:

გაიზრდება მუნიციპალიტეტის მცხოვრებთა კეთილდღეობა,

ხელმისაწვდომი გახდება სხვადასხვა სახის კომუნალური და მომსახურება

კეთილმოწყობილი გახდება ქ.ცაგერის ქუჩები და სკვერები

გაადვილდება მუნიციპალიტეტის თემებსა და სოფლებს შორის კომუნიკაცია

ტურისტული პოტენციალის ათვისების ხელშეწყობა

პრიორიტეტი 3. ჯანდაცვისა და სოციალური უზრუნველყოფის ქმედითი სისტემის ჩამოყალიბება

ღონისძიებები:

საზოგადოებრივი ჯანდაცვის სისტემის ეფექტიანობის ამაღლება

ეკონომიურად შეჭირვებულ მოქალაქეთა სოციალური დაცვა. ახალშობილთა და მრავალშვილიანი ოჯახების, შეზღუდული შესაძლებლობის მქონე ბავშვების ვეტერანთა, მარტოხელა დედების, მძიმე სენით დაავადებულთა ფინანსური დახმარება.

დედის ხელფასიის შემოღება ორზე და მეტი შვილის შემთხვევაში.

უკიდურესად გაჭირვებული, უსახლკარო ოჯახების საცხოვრებელი პირობების გაუმჯობესება.

<p>უმწეოთა სასადილოების დაფინანსების პროპორციული ზრდა.</p> <p>უმწეოთა სასადილოს სარემონტო სამუშაოების ჩატარება.</p>
<p>შედეგი:</p> <p>103 ბენეფიციარი იღებს ყოველდღიურ უფასო ერთჯერად კვებას</p> <p>მუნიციპალიტეტის მოსახლეობა მიიღებს უფრო კვალიფიციურ სამედიცინო მომსახურებასა და ინფორმაციას სამედიცინო სფეროში სხვადასხვა პროგრამების შესახებ.</p> <p>პერსპექტივაში შეიძლება შემცირდეს მოსახლეობის მიგრაცია რეგიონიდან. შეიცვლება დემოგრაფიული სიტუაცია უარყოფითიდან დადებითისაკენ.</p> <p>გარემონტდება ქ. ცაგერში უმწეოთა სასადილო 130 ბენეფიციარზე.</p>

პრიორიტეტი 4. განათლების, კულტურისა და სპორტის განვითარება
<p>ღონისძიებები:</p> <p>მუნიციპალიტეტში სპორტული ინფრასტრუქტურის განვითარება;</p> <p>ახალგაზრდობის მასობრივი სპორტული მუშაობის ხელშეწყობა;</p> <p>ტრადიციული სპორტის სახეობების განვითარება; (ჭადრაკი, ფრენბურთი, კალათბურთი ფეხბურთი</p> <p>ქალაქ ცაგერში მრავალპროფილიანი სპორტული დარბაზის მშენებლობის დასრულება;</p> <p>ტვიში ადმინისტრაციულ ტერიტორიულ ერთეულში ხელოვნურსაფარიანი სპორტული მოედნის მოწყობა;</p> <p>მუნიციპალიტეტისათვის არატრადიციული სპორტის სახეობების (ცურვა,ალპინიზმი, რაგბი და სხვა) განვითარების ხელსაყრელი პირობების შექმნა.</p> <p>ქალაქ ცაგერის ისტორიულ მუზეუმში არსებული ექსპონატების სრულად განთავსება;</p> <p>ქ. ცაგერის კულტურის სახლის რეაბილიტაციის სამუშაოები.</p> <p>ლაჯანის საბავშვო ბაღის მშენებლობა დასრულდა.</p>
<p>შედეგები:</p> <p>გაზრდილია სპორტში ჩართული ახალგაზრდების რაოდენობა</p> <p>გაუმჯობესებულია სპორტული ინფრასტრუქტურა</p>

გაზრდილია ცაგერის მუზეუმის და მთლიანად ლეჩხუმის ცნობადობა.

მნიშვნელოვნად გაიზარდა როგორც ადგილობრივი ისე შემოსული ვიზიტორების რაოდენობა ისტორიულ მუზეუმში.

შექმნილია დამაკმაყოფილებელი პირობები ისტორიული მემკვიდრეობის დაცვისათვის.

დაცულია ისტორიული მემკვიდრეობა.

პრიორიტეტი 5. გარემოს დაცვითი საქმიანობის გაუმჯობესება

ღონისძიებები:

ეროზირებული ფერდობების აღდგენა ახალი ტყე-ნარგავის განაშენიანებისათვის.

მეწყერისა და წყალდიდობისაგან დასაცავი ღონისძიებების გატარება

თანამედროვე სტანდარტების შესაბამისი ნაგავსაყრელების მოწყობა.

შედეგი:

მუნიციპალიტეტის ტერიტორიაზე მცხოვრები მოსახლეობა დაცულია სტიქიური მოვლენებისაგან

დანართები

დანართი N 1. მუნიციპალიტეტის დასახლებები

ცაგერის მუნიციპალიტეტი აერთიანებს შემდეგ ადმინისტრაციულ ერთეულებს:

- ქ. ცაგერი;
- ადმინისტრაციული ერთეული ტვიში: სოფ.ტვიში, სოფ.ლახევა,სოფ.ქორენიში,სოფ.ორხვი;
- ადმინისტრაციული ერთეული ალპანა: სოფ.ალპანა, სოფ.ზოგიში. სოფ.ცაგერა, სოფ.აჭარა;
- ადმინისტრაციული ერთეული ლაილაში: სოფ.ლაილაში, სოფ.თაბორი, სოფ.სურმუში, სოფ.ღუ;
- ადმინისტრაციული ერთეული ღვირიში: სოფ.ზედა ღვირიში,სოფ. ქვ.ღვირიში, სოფ.უცხერი, სოფ.ნასპერი, სოფ.სანორჩი;
- ადმინისტრაციული ერთეული ნაკურალეში: სოფელი ნაკურალეში, სოფ. ცხუკუშერი;

- ადმინისტრაციული ერთეული უსახელო: სოფელი უსახელო, სოფელი ხოჯი;
- ადმინისტრაციული ერთეული ორბელი: სოფელი ორბელი, სოფ. კურცობი, სოფ. ლაჯანა, სოფ. გაგულეჩი, სოფ. წილამიერი;
- ადმინისტრაციული ერთეული სპათაგორი: სოფელი სპათაგორი, სოფ. ლეშკედა, სოფ. ლაცორია;
- ადმინისტრაციული ერთეული საირმე: სოფელი ზედა საირმე, ქედა საირმე;
- ადმინისტრაციული ერთეული ჩხუტელი: სოფელი ჩხუტელი, სოფელი ლასხანა, სოფელი დოდურეში;
- ადმინისტრაციული ერთეული ქვ.ცაგერი: სოფელი ქვ.ცაგერი, სოფელი ჭალისთავი, სოფელი გვესო;
- ადმინისტრაციული ერთეული ლასურიაში: სოფელი ლასურიაში, სოფელი მახაში, სოფელი დეხვირი, სოფელი ლესინდი;
- ადმინისტრაციული ერთეული აღვი: სოფელი ზედა აღვი, ქვ.აღვი, სოფელი შუა აღვი, სოფელი კენაში
- ადმინისტრაციული ერთეული ოყურეში: სოფელი ოყურეში, სოფელი ოფიტარა;
- ადმინისტრაციული ერთეული ზუბი: სოფელი ზუბი, სოფელი მახურა, სოფელი ისუნდერი;
- ადმინისტრაციული ერთეული წიფერჩი: სოფელი წიფერჩი, სოფელი ბარდნალა, სოფელი ლარჩვალი;
- ადმინისტრაციული ერთეული ჩქუმი: სოფელი ჩქუმი, სოფელი ქულბაქი;
- ადმინისტრაციული ერთეული ლუხვანო: სოფელი ზედა ლუხვანო, სოფელი ქვ.ლუხვანო, სოფელი ზარაგულა

დანართი N 2. მოსახლეობის სქესობრივი ჭრილი 2016-2018წლების მიხედვით

მუნიციპალიტეტი	წელი	კაცი	ქალი
ცაგერი	2017	5253	5055
ცაგერი	2018	5210	5030
ცაგერი	2019	5024	4884

მუნიციპალიტეტი	წელი	სოფლის მეურნეობა	მშენებლობა	ვაჭრობა	მომსახურება	მრეწველობა	საბიუჯეტო ორგანიზაციები	დასაქმებული
ცაგერი	201	3035	473	377	365	106	1890	6246

	9წ							
--	----	--	--	--	--	--	--	--

დანართი N 3. ცაგერის მუნიციპალიტეტში პენსიონერთა რაოდენობა დასახლებების მიხედვით, 2019 წელი

N	დასახლება	რაოდენობა
1	აღპანა	167
2	საირმე	99
3	აღვი	91
4	ზუბი	176
5	ლაილაში	187
6	ლასურიაში	233
7	ლუხვანო	102
8	ნაკურალეში	40
9	ორბელი	494
10	ოყურეში	156
11	ტვიში	192
12	უსახელო	105
13	ქვ.ცაგერი	391
14	ღვირიში	220
15	ჩხუტელი	220
16	წიფერჩი	152
17	ჩქუმი	60
18	ქ.ცაგერი	486
19	სპათაგორი	79
	ჯამი	3649

დანართN4ცაგერის მუნიციპალიტეტში მოსწავლეთა რაოდენობა სკოლის კლასების მიხედვით, 2019 წელი

N	სკოლის დასახელება	მოსწავლეთა რაოდენობა	I	II	III	IV	V	VI	VII	VIII	IX	X	XI	XII
1	ქ.ცაგერის საჯარო სკოლა	167	11	17	12	14	14	9	15	11	14	10	18	22
2	საირმის საჯარო სკოლა	1	0	0	0	0	0	0	1	0	0	0	0	0
3	უსახელოს საჯარო სკოლა	4	1	0	0	1	0	0	1	1	0	0	0	0
4	თაბორის საჯარო სკოლა	4	0	0	1	1	1	0	0	1	0	0	0	0
5	ორხვის საჯარო სკოლა	5	0	1	1	1	0	0	0	1	1	0	0	0
6	ჩქუმის საჯარო სკოლა	9	0	3	0	1	1	2	0	0	2	0	0	0
7	ლუხვანოს საჯარო სკოლა	8	0	2	1	2	0	0	1	0	2	0	0	0
8	მახაშის საჯარო სკოლა	19	4	2	4	0	2	0	2	2	3	0	0	0
9	ისუნდრის საჯარო სკოლა	10	1	0	1	1	1	4	1	0	1	0	0	0
10	ნასპერის საჯარო სკოლა	11	2	1	1	1	5	0	1	0	0	0	0	0
11	დებვირის საჯარო სკოლა	17	4	2	2	1	1	2	1	2	2	0	0	0
12	აღვის საჯარო სკოლა	12	0	1	1	1	0	3	1	3	2	0	0	0

13	ტვიშის საჯარო სკოლა	19	2	2	0	0	0	0	0	0	3	5	2	5
14	ლასურიაშის საჯარო სკოლა	27	0	1	1	2	1	5	2	3	1	5	3	3
15	ღვირიშის საჯარო სკოლა	23	0	1	1	2	1	1	3	3	1	3	3	4
16	ლაილაშის საჯარო სკოლა	39	0	2	3	7	2	4	2	4	3	5	2	5
17	ოყურეშის საჯარო სკოლა	36	1	1	4	4	3	3	3	4	0	4	4	5
18	ლაცორიის საჯარო სკოლა	29	2	3	3	2	1	1	1	2	1	5	4	4
19	ჩხუტელის საჯარო სკოლა	27	2	3	2	3	1	1	0	0	4	5	4	
20	ალპანის საჯარო სკოლა	37	3	2	5	4	0	3	5	0	4	2	5	4
21	ზუბის საჯარო სკოლა	43	4	3	4	8	4	5	2	4	1	3	3	2
22	ლაჯანის საჯარო სკოლა	43	5	6	6	2	1	3	5	2	5	2	4	2
23	ბარდნალის საჯარო სკოლა	52	3	7	5	7	2	3	1	4	2	8	5	5
24	ორბელის საჯარო სკოლა	50	4	4	2	6	3	4	1	6	8	3	4	5
25	ქვ.ცაგერის საჯარო სკოლა	89	5	4	5	11	3	8	7	6	4	13	15	8

26	გიმნაზია	83	10	12	16	6	6	3	6	4	6	5	5	3
	ჯამი	993	82	67	64	68	72	85	86	86	78	86	111	108

დანართი N 5. სკოლამდელი დაწესებულებები, 2019 წელი

	სკოლამდელი დაწესებულების დასახელება	აღსაზრდელთა რაოდენობა
1	N 1 ს/ბალი	80
2	N 2 ს/ბალი	47
3	წიფერჩის ს/ბ	28
4	ორბელის ს/ბ	10
5	ქვ.ცაგერის ს/ბ	19
6	ზუბის ს/ბ	20
7	ალპანის ს/ბ	6
8	ლაილაშის ს/ბ	3
9	ჩხუტელის ს/ბ	4
10	მახაშის ს/ბ	9
11	ოყურეშის ს/ბ	10
12	ლაჯანის ს/ბ	17
13	დებვირის ს/ბ	4
14	ლასურიაშის ს/ბ	2
15	ქულბაქი	2
16	ტვიში	6
	ჯამი	267

დანართი N 6. ბიუჯეტის ანალიზი

ცაგერის მუნიციპალიტეტის 2015 წლის ბიუჯეტმა ადგილობრივი მემოსავლების, გათანაბრებითი და მიზნობრივი ტრანსფერების, არაფინანსური აქტივების კლებისა და ფინანსური აქტივების ცვლილების ჩათვლით 8186,5 ათასილარი შეადგინა.

მათ შორის: გადასახადების სახით მობილიზებულია 69,9 ათასი ლარი, აკუმულირებული თანხის უდიდესი ნაწილი ქონების გადასახადზე მოდის; გრანტების სახით მიღებულია 7894,9 ათასი ლარი, მათ შორის: სხვა დონის სახელმწიფოთა ერთეულებიდან მიღებული გრანტები შეადგენს 3455,1 ათას ლარს;

სხვა შემოსავლების სახით მობილიზებულია 209,5 ათასი ლარი.

დასახელება	2015 წელი (ათასი ლარი)			
	გეგმა	ფაქტი	+/-	%
შემოსავლები	8207,5	8174,3	-33,2	87,4
გადასახადები	70,0	69,9	-0,1	99,9
გრანტები	7937,0	7894,9	-42,1	99,5
სხვა შემოსავლები	199,5	209,5	10,0	105,0

არაფინანსური აქტივების რეალიზაციიდან 2015 წელს მობილიზებული იქნა 12,2 ათასი ლარი, მათ შორის: მიწის გაყიდვიდან - 12,2 ათასი ლარი. არაფინანსური აქტივების რეალიზაციიდან მიღებული თანხების წილი შემოსულობებში 0,1 პროცენტს შეადგენს.

2015 წელს ცაგერის მუნიციპალური ბიუჯეტით გამოყოფილი ასიგნებები ფუნქციონალური კლასიფიკაციის მიხედვით გადანაწილებულია შემდეგნაირად:

- საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება – 1469,9 ათასი ლარი;
- თავდაცვა - 48,5 ათასი ლარი
- საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურის განვითარება - 182,2 ათასი ლარი
- ეკონომიკური საქმიანობა – 3472,0 ათასი ლარი;
- გარემოს დაცვა – 275,1 ათასი ლარი;
- საბინაო-კომუნალური მეურნეობა – 827,0 ათასი ლარი;
- ჯანმრთელობის დაცვა – 102,1 ათასი ლარი;
- დასვენება და კულტურა – 1857,0 ათასი ლარი;
- განათლება – 913,8 ათასი ლარი;
- სოციალური დაცვა – 351,4 ათასი ლარი.

2015 წლის მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტი - ცაგერის მუნიციპალიტეტის 2015 წლის ბიუჯეტმა შეადგინა 9577,2 ათასი ლარი. ბიუჯეტის ხარჯებმა შეადგინა 9577,2 ათასი ლარი.

1. წარმომადგენლობითი და ადმინისტრაციული ორგანოები - 1476,3 ათ. ლარი;
2. თავდაცვა, საზოგადოებრივი ინფრასტრუქტურის განვითარება - 231,3 ათ. ლარი;
3. ინფრასტრუქტურის მშენებლობა, რეაბილიტაცია და ექსპლოატაცია - 4579,9 ათ. ლარი;

4.განათლება - 941,7ათ.ლარი;
5.კულტურა, რელიგიახალგაზრდულიდასპორტულიდონისძიებები - 1890,1ათ.ლარი;
6.მოსახლეობისჯანმრთელობისადაცვადასოციალურიუზრუნველყოფა 457,9ათ.ლარი.

2016 წლის ბიუჯეტის შესრულების ანალიზი

ცაგერისმუნიციპალიტეტის 2016წლის ბიუჯეტმა ადგილობრივი შემოსავლების, გათანაბრებითი და მიზნობრივი ტრანსფერების, არაფინანსური აქტივების კლებისა და ფინანსური აქტივების ცვლილების ჩათვლით 810041.4 ათასი ლარი შეადგინა.

მათ შორის: გადასახადების სახით მობილიზებულია 490.3 ათასი ლარი, აკუმულირებული თანხის უდიდესი ნაწილი ქონების გადასახადზე მოდის; გრანტების სახით მიღებულია 9324.4ათასი ლარი, მათ შორის: სხვა დონის სახელმწიფოთა ერთეულებიდან მიღებული გრანტები შეადგენს 4853.5 ათას ლარს;

სხვა შემოსავლების სახით მობილიზებულია 166.8 ათასი ლარი.

დასახელება	2015 წელი (ათასი ლარი)			
	გეგმა	ფაქტი	+/-	%
შემოსავლები	9990.7	9981.6	-9.1	99.9
გადასახადები	480.4	490.3	-9.9	102.1
გრანტები	9361.2	9324.4	-36.8	99,6
სხვა შემოსავლები	149.1	166.9	17.8	111.9

არაფინანსური აქტივების რეალიზაციიდან 2016 წელს მობილიზებული იქნა 59.8 ათასი ლარი, მათ შორის: მიწის გაყიდვიდან - 32.5 ათასი ლარი. არაფინანსური აქტივების რეალიზაციიდან მიღებული თანხების წილი შემოსულობებში 0,5 პროცენტს შეადგენს.

2016 წელს ცაგერისმუნიციპალური ბიუჯეტით გამოყოფილი ასიგნებები ფუნქციონალური კლასიფიკაციის მიხედვით გადანაწილებულია შემდეგნაირად:

- საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება – 1760.6 ათასი ლარი;
- თავდაცვა - 56.8 ათასი ლარი
- საზოგადოებრივი წესრიგი დაუსაფრთხოება - 0.0 ათასი ლარი
- ეკონომიკური საქმიანობა – 3614.6 ათასი ლარი;
- გარემოს დაცვა – 31.3 ათასი ლარი;
- საბინაო-კომუნალური მეურნეობა –800.8ათასი ლარი;
- ჯანმრთელობის დაცვა – 98.2 ათასი ლარი;
- დასვენება და კულტურა – 1368.3 ათასი ლარი;

- განათლება – 658.1 ათასი ლარი;
- სოციალური დაცვა – 355.3 ათასი ლარი.

2016 წლის მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტი - ცაგერის მუნიციპალიტეტის 2015 წლის ბიუჯეტმა შეადგინა 8754.3ათ.ლარი.ბიუჯეტის ხარჯებმა შეადგინა 5042.6 ათასი ლარი.

1.წარმომადგენლობითიდააღმასრულებელიორგანოები - 1770.8ათ.ლარი;
2.თავდაცვა, საზოგადოებრივიწესრიგიდაუსაფრთხოება - 56.8ათ.ლარი;
3.ინფრასტრუქტურისმშენებლობა, რეაბილიტაციადაექსპლოატაცია - 4446.8ათ.ლარი;
4.განათლება - 658.1ათ.ლარი;
5.კულტურა, რელიგიაახალგაზრდულიდასპორტულიღონისძიებები - 1368.3ათ.ლარი;
6.მოსახლეობისჯანმრთელობისადაცვადასოციალურიუზრუნველყოფა 453.4თ.ლარი.

2017 წლის ბიუჯეტის ანალიზი

ცაგერის მუნიციპალიტეტის 2017 წლის ბიუჯეტმა ადგილობრივი შემოსავლების, გათანაბრებითი და მიზნობრივი ტრანსფერების, არაფინანსური აქტივების კლებისა და ფინანსური აქტივების ცვლილების ჩათვლით 8648.2ათასი ლარი შეადგინა.

მათ შორის: გადასახადების სახით დაგეგმილია 520.0 ათასი ლარის მიღება, აკუმულირებული თანხის უდიდესი ნაწილი ქონების გადასახადზე და საშემოსავლო გადასახადზე მოდის.

გრანტების სახით დაგეგმილია 7747.1 ათასი ლარის მიღება, მათ შორის: სხვა დონის სახელმწიფოთა ერთეულებიდან მისაღები გრანტები შეადგენს 3512.8 ათას ლარს.

სხვა შემოსავლების სახით დაგეგმილია 275.5 ათასი ლარი.

შემოსავლები	8542.5	5558.3	-2984.2	65.1
გადასახადები	520.0	375.4	-144.6	72.2
გრანტები	7747.1	4910.5	-2836.6	63.4
სხვა შემოსავლები	275.5	274.4	-1.1	99.6

არაფინანსური აქტივების რეალიზაციიდან 2017 წელს დაგეგმილი იქნა 105.7ათასი ლარი,

2017 წელს ცაგერის მუნიციპალური ბიუჯეტით გამოყოფილი ასიგნებები ფუნქციონალური კლასიფიკაციის მიხედვით გადანაწილებულია შემდეგნაირად:

- საერთო დანიშნულების სახელმწიფო მომსახურება – 1933.8ათასი ლარი;
- თავდაცვა - 72.0ათასი ლარი

- ეკონომიკური საქმიანობა – 5360.9 ათასი ლარი;
- გარემოს დაცვა – 57.5 ათასი ლარი;
- საბინაო-კომუნალური მეურნეობა – 898.1 ათასი ლარი;
- ჯანმრთელობის დაცვა – 88.3 ათასი ლარი;
- დასვენება და კულტურა – 1084.0 ათასი ლარი;
- განათლება – 632.2 ათასი ლარი;
- სოციალური დაცვა – 297.0 ათასი ლარი.

2017წლის მუნიციპალიტეტის ბიუჯეტმა შეადგინა 10 632.3 ათასი ლარი. ხარჯების ნაწილმა - 4837.9 ათასი ლარი. მათ შორის:

1. წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოები - 1985.7 ათ. ლარი;
2. თავდაცვა, საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება - 72.0 ათ. ლარი;
3. ინფრასტრუქტურის მშენებლობა, რეაბილიტაცია და ექსპლოატაცია - 6422,1 ათ. ლარი;
4. განათლება - 632,1 ათ. ლარი;
5. კულტურა, რელიგია და ხალხთა რწმუნებულები და სპორტული ღონისძიებები - 1126,3 ათ. ლარი;
6. მოსახლეობის ჯანმრთელობის დაცვა და სოციალური უზრუნველყოფა 393,9 ათ. ლარი.

შემოსულობები წლების მიხედვით

წლები	ათასი ლარი
2014	7897.9
2015	8186.6
2016	10041,4
2017	8648,2

ბიუჯეტი 2015-2016-2017 წლები

წლები	თანხა ათასი ლარი
2014	7052.3
2015	9577.1
2016	8754,3
2017	10632,3

ფინანსური მაჩვენებლები პრიორიტეტების მიხედვით

დასახელება	2017	2018	2019	2020 წელი

დასახელება	2017	2018	2019	2020 წელი
	წელი	წელი	წელი	
პრიორიტეტი 1. წარმომადგენლობითი და აღმასრულებელი ორგანოების დაფინანსება	1966.2	1781,3	1816,9	1853,2
პრიორიტეტი 2 თავდაცვა, საზოგადოებრივი წესრიგი და უსაფრთხოება	72.0	57,9	59,6	60,7
პრიორიტეტი 3. ინფრასტრუქტურის მშენებლობა, რეაბილიტაცია და ექსპლოატაცია	6316..5	820,9	837,3	854,0
პრიორიტეტი 4. განათლება	632.2	666,6	679,9	693,4
პრიორიტეტი 5. კულტურა, რელიგია ახალგაზრდული და სპორტული ღონისძიებები	1084.0	1230,3	1254,9	1279,9
პრიორიტეტი 6. მოსახლეობის ჯანმრთელობისა დაცვა და სოციალური უზრუნველყოფა	385.5	419,4	427,7	436,2
სულ ჯამი	10456.3	4976,4	5076,3	5177,4